

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

EKONOMSKI PROGRAMI DESNIH POLITIČNIH STRANK

Ljubljana, september 2002

JANEZ LAPAJNE

IZJAVA

Študent Janez Lapajne izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Zarjana Fabjančiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 15.9.2002

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
POLITIČNE STRANKE	2
1. RAZVOJ POLITIČNIH STRANK	2
2. OPREDELITEV IN VLOGA POLITIČNIH STRANK	2
3. OPREDELITEV DESNICE IN LEVICE	3
4. QUO VADIS EVROPA	6
EKONOMSKA POLITIKA	9
1. INFLACIJA:	9
1.1. PROBLEMI POVEZANI Z INFLACIJO	10
1.2. INFLACIJSKA GIBANJA V EVROPSKI UNIJI	10
1.3. MNENJA DESNIH POLITIČNIH STRANK O INFLACIJI	11
2. DESNE POLITIČNE STRANKE O EVRU	12
3. BREZPOSELNOST	13
3.1. OPREDELITEV BREZPOSELNOSTI	13
3.2. VRSTE BREZPOSELNOSTI	13
3.3. BREZPOSELNOST V EVROPSKI UNIJI	13
3.4. DESNE POLITIČNE STRANKE O BREZPOSELNOSTI	14
4. GOSPODARSKA RAST	21
4.1. GOSPODARSKA RAST V EVROPSKI UNIJI	21
4.2. DESNE STRANKE O GOSPODARSKI RASTI	22
5. JAVNE FINANCE	24
5.1. DAVKI	24
5.2. DAVKI V EVROPSKI UNIJI	24
5.2.1. NEPOSREDNI DAVKI	25
5.2.2.1. DAVEK OD DOHODKA FIZIČNIH OSEB	26
5.2.2.2. DAVEK OD DOBIČKA PRAVNIH OSEB	27
5.2.2.3. PREMOŽENJSKI DAVKI	28
5.2.3. POSREDNI DAVKI	28
5.2.3.1. DAVEK NA DODANO VREDNOST	29
5.2.3.2. TROŠARINE	31
5.2.4. SOCIALNA VARNOST	32
5.2.5. JAVNI DOLG	37
SKLEP	39
LITERATURA	41
VIRI	42

UVOD

Sodobna zgodovina je tudi bolj ali manj zgodovina političnih strank. Weber je poimenoval sodobne oblike strank »otroke demokracije«, saj so ključen dejavnik sodobnega vladanja. Političnim strankam je namenjen prvi del diplomskega dela, v katerem jih v štirih poglavjih predstavim. Glede na to, da obravnavana tematika presega zgolj ekonomski okvir, saj so politične stranke predmet zanimanja mnogih strok (stasiologije, politologije, sociologije, zgodovine, prava, itd.), so politične stranke v prvem delu predstavljene tudi z vidika ostalih ved.

Prvo poglavje je namenjeno predstavitvi razvoja političnih strank. V drugem poglavju so opredeljene glavne funkcije političnih strank in vloga, ki jo stranke imajo v moderni družbi. Tretje poglavje je posvečeno izredno polemični temi, ki je stara skoraj toliko kot stranke same. Gre seveda za polarizacijo strank na leve in desne. Četrto poglavje, ki je tudi zadnje v prvem sklopu, opisuje s subjektivnega vidika dogajanje v zadnjih nekaj letih na političnem odru nekaterih držav Evropske unije.

Drugi, socioekonomski del, je posvečen preučevanju ekonomske politike desnih političnih strank. Eden izmed ključnih ciljev političnih strank je zmaga na volitvah in prevzem ter izvrševanje oblasti ali vsaj zagotovitev vpliva na državno oblast. Vsaka državna oblast si na makroekonomskem področju zastavi tri cilje, ki jih skuša uresničiti. To so:

- maksimiranje gospodarske rasti,
- stabilno splošno raven cen oziroma nizko inflacijo,
- nizko brezposelnost.

Prav glede na te makroekonomske cilje in glede na probleme, ki iz njih sledijo, sem drugi del diplomskega dela razdelil tako, da vsako poglavje obravnava enega od treh makroekonomskih ciljev. V vsakem poglavju sem najprej predstavil makroekonomski cilj s teoretičnega vidika, nato opisal trenutno problematiko, ki zadeva ta makroekonomski cilj in predstavil predloge desnih strank, s katerimi bi poizkušali rešiti dani problem oziroma izboljšati obstoječe stanje. Trem poglavjem, ki obravnavajo glavne ekonomske cilje sem dodal še poglavje javnih financ. To poglavje je razdeljeno na več podpoglavij, od katerih vsako podpoglavje pokriva posamezno vrsto davkov. Dodani sta še podpoglavji o javnem dolgu in o proračunskem primanjkljaju. Vsaka obravnavana tema ima tudi podane predloge, ki jih ponujajo desne stranke za izboljšanje gospodarskega stanja držav.

POLITIČNE STRANKE

1. RAZVOJ POLITIČNIH STRANK

Politične stranke, kot jih poznamo danes, so nastale v devetnajstem stoletju v času oblikovanja nacionalnih držav, kriz legitimitete starih režimov, prenašanja oblasti na voljene predstavnike (parlamente), uveljavljanje in širjenje volilne pravice, drugih velikih družbenoekonomskih sprememb ter industrijskih revolucij.

Nastanek in uveljavitev strank sta po eni strani povezana z obstojem starih in s porajanjem novih konfliktov v družbah v procesu modernizacije, po drugi strani pa s potrebo po oblikovanju nacionalne enotnosti in legitimnosti oblasti, kjer gre za potrebo po posredovanju konfliktov iz civilne družbe v državo in po institucionaliziranem razreševanju konfliktov v sferi politike.

Družbe 19. stoletja so bile močno razcepljene in politične stranke so sprva zastopale povsem nasprotno interese med seboj močno ločenih družbenih skupin. V naslednjih desetletjih so se zmanjšale tako razlike med družbenimi skupinami kot med političnimi strankami, kar je bila posledica družbenoekonomskih in političnih sprememb, kamor sodi tudi konsolidacija demokratičnih političnih sistemov s splošno volilno pravico. V politični sferi so pomembno vlogo poenotenja v oblikovanih nacionalnih državah odigrale prav politične stranke.

Velja poudariti, da so se dolgoročno uveljavile le stranke, ki se niso vezale le na ozke interese določene družbene skupine proti vsem drugim, ampak tiste, ki so poizkušale čim boljše predstaviti volilno telo kot celoto. Za sodobne politične stranke (t.i. Catch-All-Parties¹) je značilno, da si prizadevajo pridobiti glasove različnih družbenih skupin (Koprivnik, 1996, str.8).

2. OPREDELITEV IN VLOGA POLITIČNIH STRANK

Politične stranke v demokratičnih političnih sistemih so organizacije, ki z dovoljenimi sredstvi, to je predvsem sodelovanje na volitvah, skušajo pridobiti ali ohraniti politično oblast in tako odločati o javnih zadevah. Stranke oblikujejo politične programe, artikulirajo različne

¹ Catch-All-Parties oziroma ljudske stranke je izraz, ki se uporablja za oznako strank s splošnim in široki množici prilagojenim političnim programom.

družbene interese ter vrednostne usmeritve in jih prenašajo v sfero javnega oziroma v državo. Z drugimi strankami konkurirajo za glasove volilcev, ki jim, če jih zberejo dovolj, odprejo vrata v parlament in jim omogočijo realizacijo zastavljenih ciljev oziroma udejanjanje njihove politične volje in programov.

V demokratičnih sistemih so politične stranke nenadomestljive, saj njihovih ključnih funkcij ne morejo prevzeti nobeni drugi subjekti (npr. družbena gibanja², korporativne institucije, mediji...), zato si brez institucionaliziranega in svobodnega delovanja političnih strank demokratičnih političnih sistemov sploh ni moč predstavljati. Politične stranke so namreč jedro moderne politike, skozi katere se izkazuje politični pluralizem in moderna politična demokracija.

Seveda se posamezne politične stranke razlikujejo med seboj. Glede na ime, program, ciljne skupine, zgodovino tradicije, karizmatičnega voditelja... tvorijo različne strankarske družine, kjer pa igra ključno vlogo ideologija in ravno zaradi tega so strankarske družine med seboj tako različne (Koprivnik, 1996, str. 9).

3. OPREDELITEV DESNICE IN LEVICE

Desnica in leвица sta pojma, ki sta v političnem besednjaku v uporabi od francoske revolucije dalje. "Gre za antitetična izraza, ki ju že več kot dve stoletji uporabljajo za to, da bi opisovali soočanje ideologij in gibanj, ki se nanje na izrazito konflikten način deli veselje politične misli in delovanja"(Bobbio, 1995, str. 33).

Očitno je, da gre v primeru desnice in levice za relativna in ne absolutna pojma, ki bi ju lahko metaforično označili za posodi, katerih vsebina se spreminja (glede na čas ali prostor), pa sta kljub temu že dve stoletji v uporabi v politični kuhinji. Tako je denimo v devetnajstem stoletju bila leвица zagovornica filozofije prostega trga, danes pa to pripisujemo desnici.

Kljub relativnosti pojmov desnica in leвица lahko povzamemo nekaj ključnih ideoloških razlik med obema pojmomoma.

² Družbena gibanja so kolektivna prizadevanja in akcije, da se pospešijo, uresničijo ali preprečijo določene družbene spremembe v družbeno-ekonomskem in političnem sistemu; skratka za hotenja po prerazporeditvi družbeno-ekonomske in politične moči v državi.

Anthony Giddens predstavi v svoji knjigi razlike med staro levico³ in novo desnico⁴. Predstavnik stare levice je klasična socialna demokracija s prepričanjem, da kapitalizem svobodnega trga povzroča številne težave, ki pa jih je z državnim poseganjem na trg mogoče odpraviti. Naloga države naj bi bila zagotavljati splošno dobro, česar trg ni sposoben oziroma ni sposoben v taki meri, kot to lahko stori država. Zagovarja močno poseganje države v gospodarstvo. Tržne mehanizme naj bi v veliki meri nadomestilo kolektivno tripartitno odločanje vlade, gospodarstva in sindikatov.

Prav tako je za staro levico zaželeno vpletanje države v zasebno in družinsko življenje. Državni prispevki naj bi bili življenjskega pomena za zadovoljevanje potreb družine. Država je dolžna nastopiti povsod tam, kjer posameznik iz takšnega ali drugačnega razloga ne more poskrbeti sam zase.

Stara levica je sprejela keynesiansko usmerjeno makroekonomsko politiko. Keynes je pokazal, kako je moč kapitalizem stabilizirati z uravnavanjem povpraševanja in z uveljavljanjem mešanega gospodarstva.

Ena izmed glavnih nalog stare levice je prizadevanje za enakost. Večjo enakost naj bi bilo moč doseči z različnimi strategijami izenačevanja razlik. Ena izmed takih strategij je progresivno obdavčenje, ki bolj prizadane posameznike z visokimi dohodki in tako omogoča redistribucijo dohodka od bogatih k revnim. Država blaginje⁵ naj bi tako imela dva cilja: ustvariti večjo družbeno enakost in hkrati zaščititi posameznika v vseh njegovih obdobjih.

Za ekološka vprašanja stara levica ni imela veliko posluha. Ob njeni korporativni naravnosti, politiki polnega zaposlovanja in pa nenehnem dajanju prednosti državi blaginje, ji je ostalo le malo časa za sistematično ukvarjanje z ekološkimi vprašanji.

³Anthony Giddens uporablja izraz stara levica (The Old Left) za označevanje socialne demokracije v času kmalu po vojni. Takrat so si bili programi socialdemokratov iz številnih držav zelo podobni. Od začetka osemdesetih dalje pa so socialdemokrati v odgovor na neoliberalizem in na probleme socializma začeli svoje vezi s starimi stališči.

⁴Pojem nova desnica (The New Right) predstavlja strujo neoliberalizma. Neoliberalno podobo so prevzele mnoge konzervativne stranke po svetu.

⁵Država blaginje je opredeljena kot država, ki je prevzela odgovornost za socialno varnost in blagostanje državljanov. Prav tako pa jim zagotavlja tudi ustrezn življenjski standard (Novak, 1997, str. 8).

Tabela 1: Primerjava političnih prioritet stare levice in nove desnice

<i>Stara levica</i>	<i>Nova desnica</i>
Globoko poseganje države v socialno in ekonomsko življenje	Minimalna državna administracija
Prevlada države nad civilno družbo	Avtonomnost civilne družbe
Kolektivizem	Tržni fundamentalizem
Keynesijansko usmerjanje povpraševanja in korporativizem	Avtoritarnost moralnih vrednot ob močnem ekonomskem individualizmu
Omejena vloga trga: mešana oz. socialna ekonomija	Svobodno delovanje trgov
Polna zaposlenost	Svobodno delovanje trga dela
Močan egalitarizem	Dopuščanje neenakosti
Vseobsegajoča država blaginje, ki za državljane skrbi »od zibelke do groba«	Država blaginje je le varnostna mreža
Premočrten napredek	Premočrten napredek
Nizka stopnja ekološke zavesti	Nizka stopnja ekološke zavesti

Vir: Giddens, 2000, str. 18.

Ena izmed vodilnih niti neoliberalnega pogleda nove desnice je odpor do »preobsežne administracije«. Svoj odpor do države je izražal že utemeljitelj britanskega konzervativizma Edmund Burke, češ da država, če se preveč razbohota, začne ogrožati svobodo in samostojnost posameznika. Nova desnica se je napajala tudi iz klasičnega liberalnega nezaupanja v vlogo države, ki je temeljilo na ekonomskem utemeljevanju prednosti trga.

Nova desnica pojmuje trge, kot »perpetum mobile«, ki za svoje delovanje potrebuje le zakonske okvire in nevmešavanje države – in če delujejo v takih razmerah, je nenehna rast zagotovljena. V gospodarstvu naj bi bilo potrebno razvijati lastno pobudo posameznika, na drugih področjih pa njegovo odgovornost in dolžnost.

Značilno za neoliberalizem je, da je neobčutljiv za družbeno neenakost ali pa jo še celo spodbuja. Kjer trg prosto deluje, lahko prihaja v družbi do velikih ekonomskih neenakosti, toda v tem ni nič slabega, če le imajo ljudje možnost, da se v skladu s svojimi sposobnostmi in naporji povzpnejo do sebi primernih položajev.

Zavračanje države blaginje je eno izmed najbolj prepoznavnih lastnosti neoliberalizma. Država blaginje naj bi ubijala podjetniškega duha in samozavest žena in mož ter posegala v svobodo družbe. Izvor blaginje naj ne bi bil v državni pomoči, temveč v maksimiranju gospodarske rasti, torej v skupnem bogastvu, ki ga ustvarja trg, kadar mu pustimo, da sam dela svoje čudeže (Giddens, 2000, str. 16-25).

4. QUO VADIS EVROPA

Konec drugega tisočletja se je Evropa odločila za korak v levo. Skoraj v vseh evropskih državah so zasedle oblast leve stranke. Vendar, kako jim je to uspelo? Morda bi bil odgovor, da so prehitevale po desni malo pretiran, vendar ne daleč od resnice. Tony Blair je večino svojih stališč prevzel od »thatcherizma«, jih lepotno dodelal in zasedel vladno palačo. Nekateri so ga zaradi svojih pogledov šaljivo poimenovali kar Tory⁶ Blair. Prehitevanje po desni bi pri Blairu, glede na angleška prometna pravila še razumeli, a kako je to uspelo drugim?

Podoben politični zasuk se je po večletni vladavini CDU/CSU⁷, z zmago prenovljenih socialdemokratov zgodil tudi v Nemčiji. Spremenjena klasična socialdemokratska paradigma s primesmi neoliberalizma je tudi tu obrodila sadove in prinesla dolgo pričakovano zmago na volitvah. Kanclerski položaj je zasedel Gerhard Schröder, ki je za novo legitimacijsko teorijo prevzel kar Giddensovo pojmovanje tretje poti.

In prav tretja pot naj bi bila ta zmagovalna formula, s pomočjo katere se je socialdemokracija zavihтела na oblast v večini zahodnoevropskih držav. Tretja pot se doktrinarno gledano uvršča nekje med staro socialno demokracijo in neoliberalizmom. Tony Blair je tretjo pot označil: »Tretja pot – to je modernizirana socialna demokracija za spreminjajoči se svet, ki bo svojo blaginjo zgradil na človeškem in socialnem kapitalu. S svojimi politikami želi pravzaprav doseči štiri široke cilje: 1. Dinamično gospodarstvo, ki temelji na znanju, posameznikovi osebni sposobnosti ter priložnosti, kjer vlade omogočajo, ne pa zapovedujejo in kjer moč trga služi javnemu interesu. 2. Močno civilno družbo, v kateri so pravice in dolžnosti svetinja in kjer je vlada partner močnim skupnostim. 3. Moderno vlado, utemeljeno na partnerstvu in decentralizaciji, kjer je demokracija poglobljena, tako da ustreza moderni dobi. 4. Zunanjo

⁶ Tory je prvotno pomenil pristaše kralju Jakobu II. zveste dvorne stranke. Sedaj se izraz uporablja tudi za pristaše konzervativne stranke v Veliki Britaniji.

⁷ Christlich Demokratische Union in Christlich-Soziale Union sta nemški krščansko demokratični stranki, ki družno nastopita na parlamentarnih volitvah.

politiko, ki temelji na mednarodnem sodelovanju.« Iz zgoraj napisanih Blairovih besed je lepo viden miselni preskok, s katerim so se soočile socialdemokratske stranke ob koncu tisočletja.

Tako bi lahko rekli, da Evropa oziroma volilno telo ni naredilo korak v levo, temveč da so se leve stranke odločile za pol koraka proti desni. Morda ni odveč analogija s stanjem nastalim po drugi svetovni vojni, ko so za razliko od sedaj, desne stranke sprejele precej socialdemokratske programe in zožile prostor levici.

Tabela 2: Države v katerih so bile na oblasti desne oziroma desnosredinske stranke

1998	2002
Španija Irska	Španija Avstrija Italija Danska Portugalska Irska Nizozemska Francija Nemčija ⁸

Razmere na političnem področju pa se z novim tisočletjem, kar je značilno za demokratično politično prizorišče, spreminjajo. Gospodarske razmere z zastojem gospodarske rasti in vse večjo nezaposlenostjo so levici na oblasti močno zmanjšale možnosti za reelekcijo. Volilci so začeli dvomiti v zmožnosti levih vlad in njihovi sposobnosti vodenja učinkovite ekonomske politike ter izkazali željo po spremembi. Tako uspeha, ki ga doživlja desnica na območju EU v zadnjem času, v večini primerov ne gre toliko pojmovati kot zaupnico desnici in njeni politiki, kot željo po spremembi obstoječega stanja, kar je povsem običajen proces v sodobni demokratični družbi.

Poleg ekonomskih razlogov lahko za dvig desnice omenimo še povečan strah pred terorizmom, kot posledica dogodkov, ki so se zgodili enajstega septembra v ZDA. Ljudje so

⁸ Volitve v nemški parlament bodo 22. septembra 2002. Raziskave javnega mnenja so julija kazale obetavne rezultate za CDU/CSU, saj ji je večina raziskav obetala zmago na volitvah. Vendar ne gre zanemariti dejstva, da ima sedanji kancler Schröder odličen nastop in da bo verjetno pridobil nekaj volilcev v neposrednem soočenju s kandidatom CDU/CSU Stoiberjem.

varnost postavili še višje na lestvici svojih prioritet, kar je le voda na mlin desnim strankam, ki so znane po ostrem nasprotovanju kriminalu. Tako je npr. Chirac v svoji predvolilni kampaniji obljubljal povečanje števila policistov in odprtje novih zaporu podobnih institucij za mlade prestopnike (What next for Jaques Chirac and his dominant centre-right?, 2002, str. 14). Še posebej so pridobile skrajne desne stranke, za katere je značilno ustvarjanje sovraštva proti dobro definiranemu sovražniku. Tako je novoustanovljeni listi umorjenega Pima Fortuyna na Nizozemskem s homofobično retoriko uspelo zbrati skoraj petino glasov in dodobra pretresti politično prizorišče, ki je do tedaj veljalo kot nedovzetno za militantnost in skrajnost.

Velik del uspeha skrajnih desnih strank⁹ gre pripisati tudi populistični retoriki. Glavni element populizma je miselnost, da obstajajo enostavne rešitve za najbolj zapletene probleme modernega sveta.

Z naraščajočo skrbjo pred naraščanjem globalne konkurence so nekatere skrajne stranke desnice sprejele retoriko »ekonomskega nacionalizma«. Ekonomski nacionalizem ustvarja nove subjekte sovraštva: mednarodne bankirje, trgovce z valuto, transnacionalne korporacije, v zahodni Evropi pa bruseljsko birokracijo (Betz, 1998, str. 4). Iz teh razlogov veliko radikalnih strank zagovarja protekcionistične ukrepe. Skrajni desničar LePen¹⁰ je v predsedniški predvolilni tekmi napovedal celo umik Francije iz Evropske unije v primeru njegove zmage.

⁹ Jörg Heider je v Avstriji zbral kar 27 % na parlamentarnih volitvah 1999, Gianfranco Fini je zbral 12 % na parlamentarnih volitvah v Italiji leta 2001, lista Pima Fortuyn skoraj 20% na parlamentarnih volitvah na Nizozemskem. Ne gre pa pozabiti tudi volilnih uspehov Filipa Dewinterja v Belgiji, Pia Kjaersgaarda na Danskem in Paola Portasa in njegove Ljudske stranke na Portugalskem.

¹⁰ Le Pen je v tekmi za predsedniški položaj premagal v prvem krogu socialistu Jospina in se uvrstil v drugi krog, kjer pa ga je gladko premagal Jaques Chirac.

EKONOMSKA POLITIKA

Država igra pomembno vlogo v gospodarskem življenju, zato ima ekonomsko moč, ki jo pridobiva, ko omejuje svobodo privatnega kapitala, kontrolira razdelitev profita, opravlja redistribucijo dohodkov, je sama močan podjetnik in investitor, včasih nacionalizira ključne sektorje industrije in prometa, uporablja kreditno-monetarno in davčno politiko (Fabjančič, 1987, str. 22).

Davčno, kreditno-monetarno, zunajtrgovinsko, dohodkovno, okoljevarstveno in druge ekonomske politike uporablja država za doseg čim večje blaginje svojih državljanov. Na makroekonomskem področju država zasleduje štiri poglobitve ekonomske cilje:

1. gospodarska rast,
2. polna zaposlenost,
3. stabilna raven cen oziroma nizka inflacija,
4. uravnotežena plačilna bilanca.

Poleg teh ciljev lahko država izbere tudi druge cilje, kot so: enakomeren regionalen razvoj, pravična distribucija dohodka, zmanjševanje deleža sive ekonomije, čisto okolje in podobno. Pogosto so zastavljeni ekonomski cilji konfliktni narave in se tako država znajde v položaju, ko mora postaviti prioritete in izbrati cilj, kateremu bo podredila sredstva ekonomske politike. Pri izbiri in rangiranju ciljev igra poleg političnega sistema, stopnje razvitosti države, družbenih vrednot, eno izmed glavnih vlog tudi ideološka usmeritev vladajoče elite¹¹.

1. INFLACIJA:

Z inflacijo označujemo naraščanje splošne ravni cen. Povzročajo jo lahko različni dejavniki. V grobem jih lahko delimo na dejavnike, ki povzročajo pritiske na strani povpraševanja (inflacija povpraševanja) in pa dejavnike, ki nastopajo na strani stroškov (stroškovna inflacija). Poleg stroškovne inflacije in inflacije povpraševanja oblikujejo inflacijo tudi inflacijska pričakovanja.

¹¹ Vladajoča elita je družbena grupacija, ki ima poglobitve položaje v gospodarstvu in finančah, od koder se njihova oblast širi v vse veje oblasti.

1.1. PROBLEMI POVEZANI Z INFLACIJO

Inflacija je nezaželjena zaradi problemov, ki jih povzroča gospodarstvu. In ti problemi so predvsem (Hrovatin, 1998, str. 225):

1. Inflacija spreminja relativne cene proizvodov in s tem otežuje investicijske odločitve in optimalno alokacijo virov.
2. Inflacija povzroča realokacijo resursov (beg od denarja k materialnim dobrinam).
3. Inflacija povzroča prerazdelitev dohodka in premoženja.

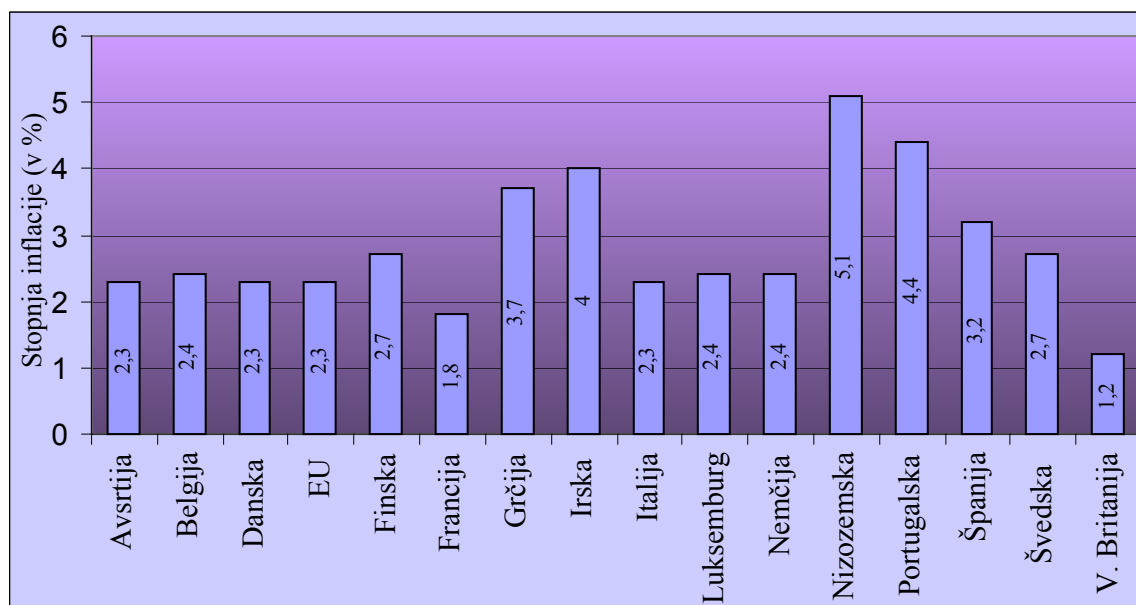
1.2. INFLACIJSKA GIBANJA V EVROPSKI UNIJI

Inflacija velja trenutno za enega največjih ekonomskih problemov, s katerimi se srečuje evropsko gospodarstvo. Tako je inflacija meseca maja 2001 v Nemčiji znašala 3.5 odstotka na letni ravni, kar je največ po letu 1993. Tudi v drugih državah članicah je raven inflacije na nekoliko višji ravni, kot predhodna leta. Povišanje cen življenjskih potrebščin v državah članicah Evropske unije je moč pripisati predvsem višjim cenam nafte in pa kronično padajoči vrednosti evra. Šibek evro je povzročil višje uvozne cene blaga nominiranega v dolarjih, hkrati pa je spodbudil povpraševanje po evropskem izvozu, kar je povečalo gospodarsko rast in posledično inflacijske pritiske. Poleg omenjenih dejavnikov je na rast cen vplivala večja cena hrane. Predvsem izstopajo mesni izdelki in to iz že znanih razlogov (slinovka in parkljevka ter BSE). Kljub temu, da imajo ti dejavniki le začasen učinek na povečanje cen proizvodov in storitev, lahko daljše vztrajanje inflacije nad dvema odstotkoma vodi do zahtev po povečanju plač. Pomembna pogajanja o višini plač so dogovorjena za drugo polovico 2001 (Italija), in pa začetek leta 2002. Če se bodo plače prekomerno povečale, se evropsko gospodarstvo lahko hitro znajde v inflacijski spirali.

Za države, ki so vstopile v Evropsko monetarno unijo z nižjim BDP na prebivalca velja (Irska, Španija, Grčija, Portugalska), da v skladu z izpolnjevanjem *konvergenčnih maastrichtskih kriterijev* napredujejo hitreje od povprečja regije, hkrati pa se spopadajo z višjimi inflacijskimi stopnjami. Ti inflacijski pritiski izhajajo predvsem iz razlike v produktivnosti med menjalnim in nemenjalnim sektorjem gospodarstva. Produktivnost v menjalnem sektorju namreč narašča, medtem ko je v nemenjalnem bolj ali manj konstantna. Z naraščanjem produktivnosti rastejo tudi realne plače v menjalnem sektorju. Zaradi težnje po podobnem gibanju plač v nemenjalnem sektorju, pa je višje plače moč izplačati le na račun večje inflacije. Kolikor večja

je razlika med produktivnostjo obeh sektorjev, toliko večji bodo inflacijski pritiski (Jazbec, 2001, str. 29).

Slika 1: Prikaz stopnje inflacije v državah EU za leto 2001

Vir: Statistical Anex of European Economy, 2002, str. 78.

1.3. MNENJA DESNIH POLITIČNIH STRANK O INFLACIJI

Desne stranke si prizadevajo za ustvarjanje in ohranjanje makroekonomskega okolja naklonjenega podjetništvu. Ekonomsko-politični in legalni okvir za podjetja, varčevalce, investitorje ter potrošnike mora biti transparenten, stabilen in predvidljiv. Ena od ključnih komponent stabilnosti ekonomskega položaja države je iz že navedenih razlogov nizka inflacija.

Na splošno desne stranke v svojih predvolilnih manifestih ali vladnih programih niso namenjale veliko prostora inflaciji. Večinoma so izrazile samo stopnjo sprejemljive inflacije. Ta je bila v času predvolilnega boja (april 2001) za britansko konzervativno stranko 2.5%. Nekoliko več pozornosti namenijo inflaciji stranke v državah, v katerih je le-ta bolj prisotna.

Portugalski Socialdemokrati so tako v svojem programu napovedali boj proti inflaciji, ki naj bi jo z izgubo kupne moči najbolj občutili državljani z nizkimi osebnimi dohodki in upokojenci.

Nemška CDU je v svojem programu za oživitev nemškega gospodarstva in trga dela, kot glavne krivce za visoko rast inflacije, maja 2001 je dosegla 3.5 % na letni ravni, navedla: šibek evro in ekološki davek, ki sta še dodatno podražila že tako drago energijo. CDU za znižanje inflacije predlaga takojšnjo odpravo ekološkega davka in postopno odpiranje trga. Predvsem omenjajo nadaljnje odpiranje energetskega in telekomunikacijskega trga ter trga s poštnimi storitvami.

2. DESNE POLITIČNE STRANKE O EVRU

Konzervativna stranka v Veliki Britaniji je na zadnjih volitvah dala izredno velik poudarek na ohranjanje funta kot domače valute. »Obdržimo funt« je bil osrednji moto predvolilnih bojev.

Razlogi, s katerimi so podkrepili trditve o nujnosti ohranitve pa so bili predvsem: Evro ne pomeni le enotne valute, temveč tudi enotne obrestne mere. Obrestne mere enake za vse članice lahko povzročajo probleme. Članice z visoko inflacijo (Španija, Irska) si verjetno želijo večje obrestne mere, kot pa članice, v katerih je problem nizka rast in visoka brezposelnost.

Kot drugi razlog omenjajo pomembnost hitrega prilagajanja ekonomskim spremembam, predvsem možnosti sprememb davkov. Izražajo strah, da bi z vstopom v Evropsko unijo izgubili možnost ne samo spreminjanja obrestnih mer, temveč tudi oblikovanja davkov.

Menijo tudi, da je valuta dober pokazatelj ekonomskih razmer v državi in njene ekonomske politike. Tako bi se napake v ekonomski politiki hitro odrazile na tečaju funta in to bi bil znak, da vlada naredi potrebne popravke za spremembo ekonomskih razmer.

Poleg racionalnih razlag, je imela izbrana tema tudi močno emocionalno konotacijo. Navezanost na funt naj bi predstavljala suverenost Veliki Britaniji in zavezanost tradiciji, za katero stoji konzervativna stranka. Pa tudi javne raziskave so kazale veliko naklonjenost funtu s kar 60 odstotno podporo.

Vendar je bila tema o funtu po mojem mnenju s strani konzervativne stranke močno predimenzionirana in volilnemu telesu ne toliko interesantna, kot drugi socioekonomski problemi.

CDU v Nemčiji ima ravno nasprotno stališče od britanske konzervativne stranke. Oni, kot eni izmed pobudnikov monetarne unije, trdno stojijo na strani evra. Euro naj bi obvaroval članice pred tečajnimi tveganji, še posebej zato, ker kar dve tretjini mednarodne trgovine članic poteka znotraj evro območja. To naj bi ustvarjalo zaupanje za podjetja in njihove zaposlene.

3. BREZPOSELNOST

3.1. OPREDELITEV BREZPOSELNOSTI

Po Mednarodni organizaciji dela (ILO) je brezposelna vsaka oseba, ki je stara 15 let ali več in izpolnjuje naslednje pogoje:

- ni zaposlena ali samozaposlena in v tednu, ko je bila opravljena anketa, ni opravila nobenega dela za plačilo;
- je pripravljena začeti z delom v dveh tednih od dneva anketiranja, če bi delo našla;
- je v zadnjih štirih tednih pred anketiranjem aktivno iskala zaposlitev.

3.2. VRSTE BREZPOSELNOSTI

Frikcijska brezposelnost se pojavlja zaradi trenj na trgu delovne sile, ko ljudje menjavajo zaposlitve oziroma se prvič zaposlujejo. Takšna brezposelnost je zgolj začasna in obstaja tudi takrat, ko je gospodarstvo na ravni polne zaposlenosti.

Strukturna brezposelnost nastane, ko ponudba delovne sile ne ustreza strukturi trga dela. Povezana je z rastjo in propadanjem gospodarskih sektorjev.

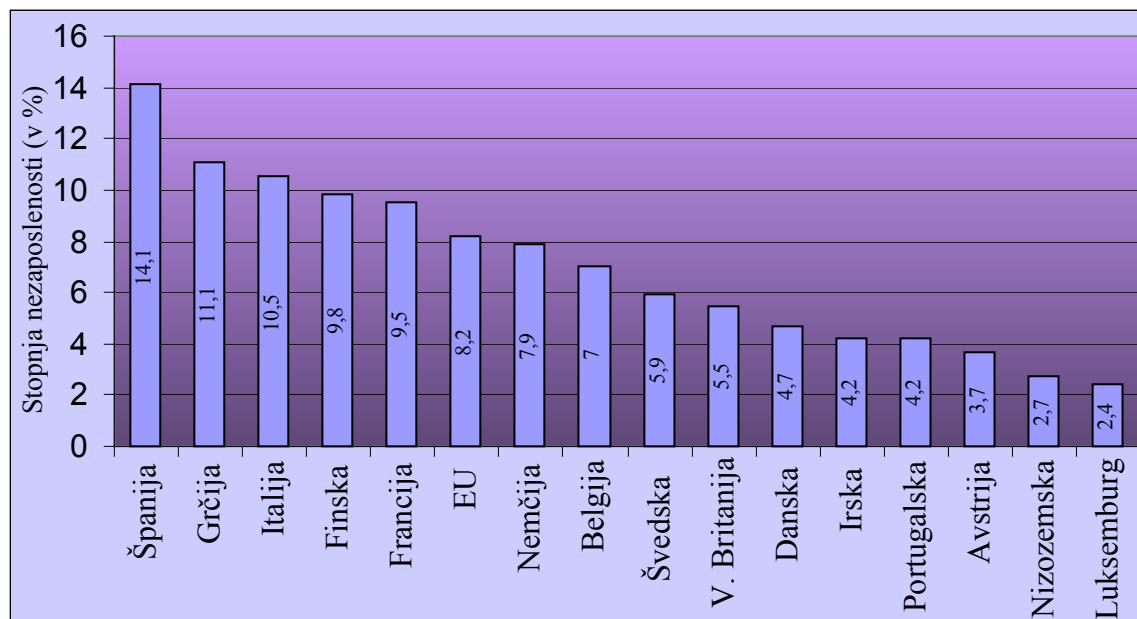
Ciklična brezposelnost je povezana s cikličnim gibanjem na trgu delovne sile. Pojavi se, ko gospodarstvo stagnira ali nazaduje in se zmanjšuje povpraševanje po delovni sili v večini ali vseh sektorjih.

3.3. BREZPOSELNOST V EVROPSKI UNIJI

Od leta 1997 je stopnja brezposelnosti v državah Evropske unije neprestano upadala in je konec leta 2000 dosegla nivo, ki smo ga nazadnje lahko videli pred desetletjem. Upadanje je

bilo v glavnem posledica hitre gospodarske rasti, reform na področju zaposlovanja in na srečo le kratkotrajnega vpliva azijske in ruske krize.

Slika 2: Prikaz stopnje nezaposlenosti v državah Evropske unije za leto 2001

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str. 101.

Hitreje se je zniževala brezposelnost v državah, ki so imele visoko brezposelnost (Španija, Grčija). Kljub temu, da so države z visoko stopnjo brezposelnosti uspele le-to znižati, obstajajo znatne razlike med državami članicami EU. Tako je znašala stopnja brezposelnosti v Španiji kar 14.1 %, v Luksemburgu pa le 2.2 %. Niso pa velike razlike v stopnjah brezposelnosti zgolj med državami, temveč tudi po regijah znotraj držav. Baden-Württemberg in Bavarska imata dinamični gospodarstvi in približno enako stopnjo brezposelnosti kot ZDA, v vzhodni Nemčiji pa je stopnja brezposelnosti skoraj 20-odstotna (Koražija, 2002, str. 40). Podobna nesorazmerja je opaziti med severno in južno Italijo, v Belgiji med flamsko in valonsko regijo.

3.4. DESNE POLITIČNE STRANKE O BREZPOSELNOSTI

Brezposelnost je ena izmed najpomembnejših, če ne najpomembnejša tema vsakega strankarskega programa. Je pa tudi tema, kjer se pokažejo razlike med posameznimi družinami strank. Vse stranke imajo sicer v svojih programih zapisan isti cilj: doseči polno zaposlenost. Način, kako to doseči, pa je tisto, kar stranke medsebojno razlikuje.

Leve stranke so tradicionalno veljale za zagovornice delavskih pravic in so bile bližje množicam zaposlenih. Tudi sindikati so bili tradicionalno bližje levim političnim strankam, pravzaprav so bili včasih podaljški politik levih političnih strank. To niti ne preseneča glede na to, da je ponekod velik del sindikalnih delavcev aktivnih članov levih strank (Stanojevič, 1996, str. 202).

Na drugi strani so desne politične stranke tradicionalne zagovornice kapitala, ki so v svojih pogledih nekoliko bližje delodajalcem. Vendar pa se nikakor ne morejo požvižgati na pravice delavcev in upokojujencev, saj te skupine tvorijo večino volilnega telesa.

Kakorkoli že, volilni programi za zaposlovanje so v volilnih manifestih vedno visoko rangirani. Brezposelnost je ljudem blizu, saj ne gre za abstrakten pojem, ampak za nekaj, česar bolečino lahko vsak okusi na svoji koži. Število brezposelnih je vedno prvo merilo pri ocenjevanju vladajoče elite in je zato velikokrat močno predvolilno orožje. Stranke se jo rade poslužujejo pri nabiranju volilnih glasov. Zanimivo pri tem pa je, da stranke, ki so na oblasti, prikazujejo obstoječe stanje na trgu dela za spodbudno. Prav tako stanje pa je za opozicijske stranke nevzdržno in bi ga bilo potrebno izboljšati. Konec koncev pa to velja za skoraj vsa politična vprašanja.

CDU/CSU NEMČIJA

Na prvi pogled se je nemški trg znašel v največjih težavah zadnjega časa. Brezposelnost, ki se približuje štirim milijonom, bi lahko imenovali rakrana nemškega gospodarstva. Vse več strokovnjakov opozarja na preveč reguliran in drag trg dela. Zadnje spremembe na področju delovne zakonodaje rdeče-zelene koalicije leta 2000 niso prinesle željene fleksibilnosti trgu dela. Lahko bi trdili celo nasprotno, da so z dajanjem pravic za zahtevo delnega delovnega časa, povečali reprezentacijo delavcev v podjetju in otežili zaposlovanje.

Med drugimi opozicijskimi strankami je tudi CDU/CSU nasprotovala sprejemu zakona o deljenem delovnem času. CDU/CSU je ta zakon označila kot korak v napačno stran. Pomenil naj bi zmanjšanje fleksibilnosti in večjo birokracijo na delovnem trgu in ravno tega naj Nemčija ne bi potrebovala. Glede na to, da zakon velja za podjetja z več kot šestnajst zaposlenimi, naj bi zaradi tega tudi omejeval rast malih podjetij, saj ne bodo hotela zaposliti šestnajstega zaposlenega. Prav tako dvomijo o vladni napovedi o zvišanju zaposlenosti, kot posledici tega zakona. Večino tistih, z željo po krajšem delavniku, naj ne bi bilo mogoče

nadomestiti s tistimi, ki bi radi delali več. Temu naj bi kljubovala razlika v usposobljenosti za določene službe.

Eden izmed največjih paradoksov, ki se v tem trenutku pojavljajo na nemškem trgu delovne sile je, da kljub visoki brezposelnosti, 40 odstotkov podjetij ne more zapolniti delovnih mest. Povedano drugače, na trgu dela je milijon prostih delovnih mest, za katera ni dovolj velikega povpraševanja (Barber, 2002, str. 12). Vendar tu ne gre samo za visoko specializirana delovna mesta v informacijski tehnologiji oziroma v avtomobilski industriji. Večinoma gre za nizko zahtevna slabo plačana delovna mesta. Vse skupaj pa samo kaže na težke razmere, v katerih se trenutno nahaja nemški trg dela.

V naslednjih vrsticah je predstavljen načrt za izboljšanje razmer na trgu dela, kakor so si ga zamislili v trenutno največji opozicijski stranki CDU/CSU.

Nemška CDU/CSU se zavzema za koncept, pri katerem bodo s svojimi reformami razbremenili delavce. Visoke socialne dajatve naj bi po njihovem mnenju najbolj negativno učinkovale na področju nizkih plač. Delavcem naj bi ostajalo premalo neto dohodka. Razlika med nadomestilom za brezposelne (+ socialna pomoč) in nizkimi dohodki je tako majhna, da se mnogi raje kot za zaposlitev odločijo za delo na črno (16.5 % BDP). Dodatna zaposlitev je za delojemalca zaradi visokih socialnih izdatkov in davkov nezanimiva.

CDU je ustvarila tri-steborni koncept, v katerem je podala predloge za rešitev obstoječih problemov.

1.steber

Prejemniki dohodkov nižjih od 400 evrov bi bili neobdavčeni in nezavezani plačilu socialnih dajatev. Delodajalec pa bi plačal pavšalni davek v višini 20 %. Ta ureditev naj bi bila preprosta in nebirokratska ter v korist tako delodajalcu, kot delojemalcu.

2.steber

Ta bi zajemal dohodke od 400-800 evrov in delovnim časom najmanj dvajset delovnih ur na teden. Tu bi bilo vpeljano za delavca obvezno socialno zavarovanje, ki bi linearno naraščalo od 0 (pri 401 evru) do 21.5 % (pri 800 evrih).

Na strani delodajalca tu ne bi bilo sprememb. Ta predlog ne določa le mesečnega zaslužka, temveč tudi najnižje število ur dela v tednu. To je vpeljano zato, da je v model CDU zajet samo del tistih delno zaposlenih, ki imajo najmanj polovičen delovni čas. Na ta način naj bi preprečili zlorabo in izogibanje dajatvam tistih z lukrativno zaposlitvijo, a malo urami na teden.

3.steber

Ta del je namenjen vključevanju brezposelnih oseb v delo. To naj bi dosegli s pomočjo poostrenih sankcij, strukturnimi spremembami in spodbudami za sprejetje dela. Gre predvsem za spodbude, ki jih prejme delavec ob sprejemu zaposlitve. Tako delavec, ki sprejme zaposlitev, ki je plačana manj kot znaša nadomestilo za brezposelne, dobi izplačano 10 % več kot znaša nadomestilo za brezposelnost.

Ta model bi po prepričanju CDU/CSU pomenil situacijo, v kateri bi pridobili prav vsi. Za delodajalce bi pomenila takšna rešitev večjo fleksibilnost in nižje stroške. Delavci bi zaslužili več neto dohodka, imeli bi večjo spodbudo za delo in bolj donosna delovna mesta. Potrošniki pa bi imeli večjo izbiro ponudbe izdelkov in storitev.

ITALIJANSKA VLADA

Italija, katere trg dela velja za enega najbolj rigidnih med industrializiranimi državami, se bo morala čim hitreje soočiti z reformami na področju trga dela. Desnosredinska vlada pod vodstvom Berlusconi je že v svojih predvolilnih nastopih napovedovala spremembe delovne zakonodaje. Kmalu po prihodu na oblast pa je tudi pokazala, da se misli resno zavzeti in narediti prepotrebne korake za liberalizacijo trga dela.

Italija se srečuje s podobnimi težavami kot Nemčija, obe imata namreč velike razlike v stopnji nezaposlenosti med različnimi regijami. Industrijsko močan in razviti sever dosega stopnjo brezposelnosti, ki je med najnižjimi v Evropi. Povsem drugo sliko kaže nerazviti jug, ki s stopnjo brezposelnosti okoli 20 % spada med najbolj problematične regije v Evropi (Blitz, 2001, str. 12).

Berlusconi, najbogatejši Italijan in podjetnik, je s svojimi pogledi veliko bližje poslovni sferi, kot pa množici delavcev. Tako se je brez predsodkov odločil posodobiti zakonodajo na

področju trga dela. Zahteve delodajalcev po zagotovitvi večje fleksibilnosti trga dela so pri njem padle na plodna tla. Delodajalci predvsem izražajo željo po večji svobodi najemanja in odpuščanja ter večjo svobodo sklepanja pogodb za delo za določen čas. Vendar pa so na drugi strani stopili skupaj sindikati delavcev in vladi že na začetku mandata napovedali hud boj za pravice zaposlenih. Vsaka sprememba, ki bi zmanjševala pravice zaposlenih, bo po besedah sindikatov naletela na hud odpor. Sindikati so nakazali, da bodo pri svojih zahtevah neomajni in da bodo v skrajnih primerih šli tudi na ulice. To se je aprila 2002 tudi zgodilo. Da so sindikati tradicionalni zavezniki levih strank, sedanji desnosredinski vladi vsekakor ne koristi.

Desnosredinska vlada je s svojim predlogom spremembe delovne zakonodaje naletela na hud odpor pri sindikatih. Sindikati so najbolj nasprotovali spremembi 32 let starega zakona. In sicer gre za 18. člen tega zakona, ki daje sodišču pravico, da ukaže ponovno zaposlitev delavca ob odpustu brez opravičljivega vzroka. Zakaj bi bila sploh potrebna sprememba člena, ki je na prvi pogled razumen in pravičen? Gre namreč za stvari, ki morda na prvi pogled niso tako očitne. Podjetja se namreč v večini primerov ne odločajo za odpuščanje že zaradi same grožnje z dragim sodnim procesom. Tako so podjetja zaradi omenjenega zakona nenaklonjena zaposlovanju novih delavcev v razmerah povečane gospodarske rasti, ko bi bila nova delovna sila potrebna. Poleg tega je potrebno omeniti možnost omejevanja rasti malih podjetij. Zakon o ponovni zaposlitvi ob neupravičenem odpustu namreč velja le za podjetja, ki imajo več kot petnajst zaposlenih. S tem so mala podjetja, z manj kot petnajst zaposlenimi, nezainteresirana za odpiranje dodatnih delovnih mest, s katerimi bi prekoračila ta cenzus. Saj bi se v primeru recesije znašla v položaju, ko bi jim zakon otežil odpuščanje odvečne delovne sile in s tem zmanjševanje stroškov.

Spremembe, ki jih desnosredinska vlada v Italiji predlaga, bi omogočile rastočim malim podjetjem, da poslujejo legalno in zaposlenim, da namesto dela za določen čas sprejmejo delo za nedoločen čas. Gre za majhno spremembo, ki pa bi lahko imela velike učinke, še posebno na jugu države, kjer sta brezposelnost in siva ekonomija največji problem. Torej če se postavimo na stran brezposelnih in tistih, ki so oropani vseh pravic zaposleni v sivi ekonomiji in nimajo nikakršne zaščite s strani dobro organiziranih in vplivnih sindikatov, lahko mirno izjavimo, da so spremembe delovne zakonodaje nujno potrebne. Nasprotovanje sindikatov bi lahko označili za primer, kjer se insiderji ščitijo pred outsiderji.

Na področju delovne zakonodaje bi nova vlada rada vpeljala tako imenovano »svobodno delovno pogodbo«, s katero bi podjetjem dovolili zaposliti nove delavce s polnim delovnim časom. Vendar je zaradi močnega nasprotovanja sindikatov takemu predlogu, možnost za

uresničitev teh namenov majhna. Poleg samega nasprotovanja sindikatov pa obstaja tudi bojazen o nastanku vzporednega trga dela poleg sedanjega z izredno rigidnimi pravili.

Sama vlada je pokazala željo po spremembah. Ali bo zmogla zbrati dovolj moči, da se bo soočila s prepotrebno reformo, je že drugo vprašanje. Koalicija, ki ima v rokah škarje, a bolj malo platna, bo morala poiskati rešitev iz sedanjega stanja in omogočiti množici nezaposlenih vstop na trg delovne sile.

Vlada se zaveda, da Italija nujno potrebuje reforme na trgu delovne sile, s katerimi bi spodbudila ekonomsko rast in povečala produktivnost. S fleksibilnejšo delovno zakonodajo bi spodbudila prilive tujega kapitala v državo in preprečila odlive domačega kapitala v tujino. Redka so namreč podjetja, ki niso preselila vsaj dela svojega poslovanja v vzhodno Evropo, kjer izkoriščajo cenejšo delovno silo in bolj fleksibilen trg dela.

KONZERVATIVNA POLITIČNA STRANKA V VELIKI BRITANII

Britanska laburistična vlada je leta 1998 začela s projektom »*New Deal*«, katerega dolgoročni cilj je znižati nezaposlenost in odvisnost od podpore za brezposelne. Ta projekt naj bi izboljšal fleksibilnost trga dela in vodil do boljše usposobljene delovne sile. Ciljni skupini tega projekta so mladi (od 18-24 let), ki so brezposelni šest mesecev ali več in druga skupina, ki jo sestavljajo starejši odrasli, ki so brezposelni dve leti ali več. Brezposelni se morajo po laburističnem programu odločiti med subvencionirano zaposlenostjo v privatnem sektorju ali izobraževanjem. Če brezposelni niso pripravljeni sodelovati, lahko izgubijo dvotedensko podporo.

Po več kot letu je *New Deal* že pokazal prve rezultate v povečanju zaposlovanja brezposelnih in udeleževanja izobraževalnih programov.

Konzervativna stranka pa je kljub spodbudnim podatkom, ki so spremljali uvedbo laburističnega programa, označila »*New Deal*« kot drago napako. Dobri rezultati zaposlovanja naj bi bili le posledica zaposlovanja tistih brezposelnih, ki bi si tako ali tako našli zaposlitev. Tu je treba opozoriti, da mnoge študije kažejo, da bi vsaj 50-70 % tistih, ki jim subvencionirajo zaposlitev, našlo zaposlitev tudi brez pomoči subvencije (Marx, 2001, str.40). Ta program naj ne bi prispeval k zaposlovanju dolgoročno brezposelnih in k zniževanju brezposelnosti na severu države, kjer je problem brezposelnosti najbolj pereč.

Kot odgovor na laburistični koncept zaposlovanja je konzervativna stranka izoblikovala predlog za izboljšanje razmer na trgu dela imenovan »*Britain Works*«. Zasnovan je po programu »*America Works*«, ki deluje v ZDA. *Britain Works* naj bi se osredotočal na potrebe delodajalca, za katerega naj bi bil veliko bolj pomemben odnos do dela, kot sama izobrazba prosilca za delo. Po njihovih podatkih naj bi se večji del udeležencev zaposlovalnih programov, ki so končali samo usposabljanje in niso dobili delovnih izkušenj, vrnil med brezposelne. In od tod tudi domneva, da je za delodajalce pripravljenost za delo bolj privlačna kot direktna subvencija.

Samo delovanje programa je zamišljeno tako, da vlada privatnemu kontraktorju plača, da le-ta priskrbi brezposelni osebi delovno mesto. V primeru zaposlitve za določen čas (1 leto), bi kontraktor dobil še dodatno plačilo. Podjetja bi bila torej plačana na osnovi števila priskrbljenih delovnih mest in števila delovnih mest, ki so jih na novo zaposleni uspeli zadržati s pogodbo določen čas. Mogoče si je najbolje pogledati, kako v praksi izvaja tako politiko zaposlovanja podjetje *America Works*.

America Works je podjetje, ki se ukvarja z iskanjem delovnih mest za tiste, ki prvič vstopajo na trg delovne sile. Podjetje ne deluje po celotnih ZDA, temveč le na osmih lokacijah na vzhodu in srednjem zahodu ZDA. Gre torej le za eno izmed mnogih municipalnih ali privatnih podjetij širom ZDA, ki se ukvarjajo z zaposlovanjem (Convery, 2001, str. 21).

Program zaposlovanja je sestavljen iz tedna intenzivnih priprav na zaposlitev, ki mu sledijo tedni iskanja zaposlitve in druge aktivnosti potrebne za zagotovitev delovnega mesta. Ko brezposelnemu najdejo delovno mesto, je prve štiri mesece zaposlitve delodajalec *America Works*. Plačilo za zaposlenega izplača podjetje, pri katerem dela zaposleni, podjetju *America Works*. Po štirih mesecih, v primeru uspešnega sodelovanja, preide zaposleni na plačilno listo podjetja, pri katerem dela.

Osebnost nisem prepričan, da je projekt konzervativne stranke boljši od laburističnega »*New Deal*«. Kar mi vzbuja dvom je vprašanje, kako bi konzervativci prenesli koncept, ki ga v ZDA izvajajo le na nekaj območjih, na celotno območje Velike Britanije kot osrednji projekt zaposlovanja, in to brez kakršnihkoli prejšnjih pilotskih projektov. Bolj primerna bi se mi zdela uvedba take politike, kot dopolnilo obstoječe za zaposlovanje težko zaposeljive delovne sile. Podobno politiko so uvedli na Nizozemskem leta 1991, kjer podjetje z imenom *Maatwerk*

dosega izredno dobre rezultate na področju zaposlovanja dolgoročno brezposelnih oseb (Urbanija, 2002, str. 42).

4. GOSPODARSKA RAST

Senjur loči gospodarsko rast in gospodarski razvoj. Gospodarska rast predstavlja predvsem količinske spremembe in jo merimo z rastjo realnega družbenega proizvoda oziroma s stopnjo rasti realnega družbenega proizvoda na prebivalca. Gospodarski razvoj pa označuje predvsem kakovostne premike na boljše, tj. ustvarjanje kakovostno novih značilnosti gospodarstva. Tu dajemo poudarek kakovosti, novostim, strukturnim spremembam in tudi povečanju. Gospodarski razvoj obsega gospodarsko rast, izboljšanje kakovosti življenja ter strukturne spremembe (Senjur, 1991, str. 13). Razvojna politika je usmerjena v kvalitativne cilje:

- stabilnost gospodarstva,
- konkurenčnost poslovnega gospodarstva,
- odprtost in dinamičnost gospodarstva.

Faktorje gospodarskega razvoja razdelimo v dve skupini:

1. Neposredni proizvodni faktorji:

- investicije,
- človeški viri,
- tehnični napredek,
- prirodni viri in geografske danosti.

2. Drugi faktorji:

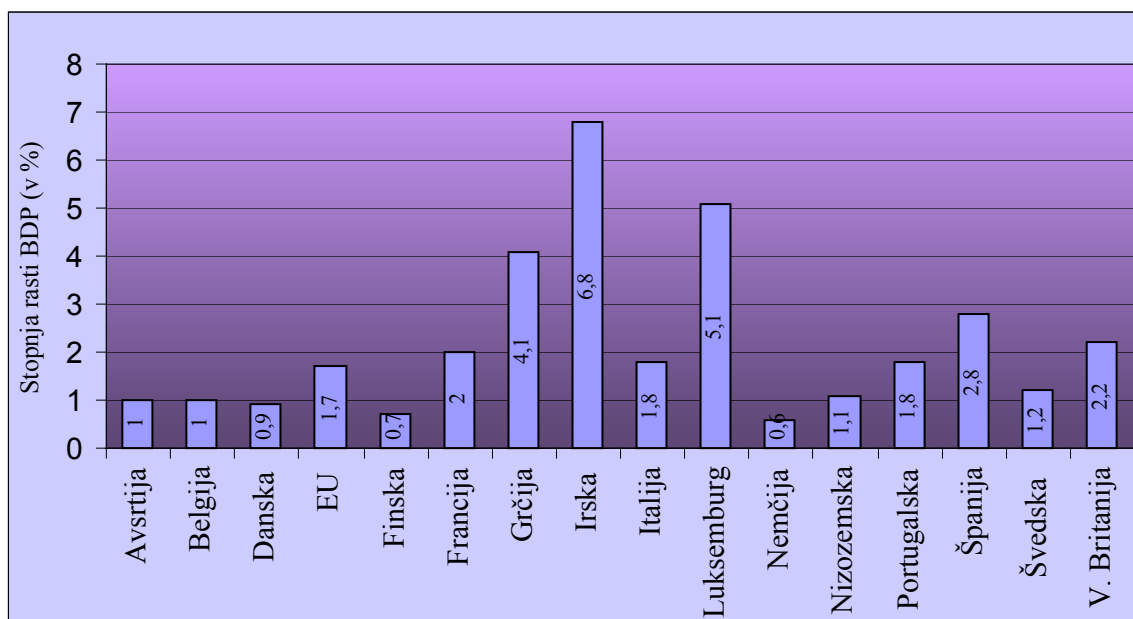
- mednarodna menjava,
- širjenje trga,
- uvoz tujega kapitala za potrebe gospodarskega razvoja.

4.1. GOSPODARSKA RAST V EVROPSKI UNIJI

V Evropi se je padanje gospodarske rasti začelo v drugi polovici leta 2000 in se je nadaljevalo ter še bolj razširilo leta 2001. Najbolj očiten je bil padec rasti v Nemčiji. Na zastoj rasti, še

posebej v Nemčiji, je vplivala predvsem oslabela rast domače potrošnje, deloma kot posledica višjih cen nafte in hrane. Drugi dejavniki naj bi bili še negativni obrat na trgu kapitala ter v nekaterih državah zmanjšana rast zaposlovanja. Znižal se je tudi izvoz kot posledica zmanjšanja svetovne potrošnje (ZDA, Azija). Deloma je k zastoju gospodarske rasti prispeval tudi teroristični napad v ZDA. Teden dni po napadu je večina glavnih svetovnih borz zabeležila deset in več odstotni padec borznih indeksov, kar je samo kazalo na še manjše upanje v skorajšnje okrevanje svetovnega gospodarstva.

Slika 3: Prikaz stopenj rasti BDP v državah Evropske unije za leto 2001

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str. 107.

Različne ravni gospodarske razvitosti v času, ko je dvanajst evropskih držav sprejelo evro za skupno valuto s hkratnim izpolnjevanjem konvergenčnih kriterijev je pomenilo, da bodo države, ki so sorazmerno manj razvite glede na povprečje EU, nujno napredovale hitreje od povprečja (Jazbec, 2001, str. 29). To je razvidno tudi iz slike (Slika 3, na str. 22), kjer lahko razberemo, da so države z največjo gospodarsko rastjo prav Irska, Grčija in Španija.

4.2. DESNE STRANKE O GOSPODARSKI RASTI

Za povečanje gospodarske rasti Evropska ljudska stranka¹² predlaga ustvarjanje makroekonomskega okolja naklonjenega tržnim silam in spodbujanju podjetništva.

¹² European Peoples Party oziroma Evropska ljudska stranka je krovna stranka desnim strankam, ki sodelujejo v Evropskem parlamentu.

Političnoekonomski in legalni okviri bi morali ostati stabilni, transparentni, predvidljivi tako za podjetja kot varčevalce, investitorje in potrošnike. Administrativne prepreke, še posebno tiste za majhna in srednje velika podjetja, bi bilo potrebno odstraniti. Finančna politika bi morala spodbujati inovacije in investicije. Za izboljšanje produktivnosti omenjajo povečanje stopnje inovacij in znižanje produkcijskih stroškov. Velik poudarek so v svojem programu namenili tudi raziskavam in tehnologiji. Po njihovem mnenju so in bodo ostale raziskave in inovativne tehnologije osnoven predpogoj za gospodarski napredek, produktivnost in blagostanje. Za Evropo so tudi odločilni instrument za spopad s tremi izzivi: nezaposlenostjo, načrtovano širitvijo in ekonomsko globalizacijo.

Za izboljšanje evropskega znanstvenega in tehnološkega potenciala predlagajo naslednje ukrepe:

1. izboljšave na področju raziskav in inovacij z optimalnim interdisciplinarnim sodelovanjem pri raziskavah, marketingu, proizvodnji,
2. spodbujanje mobilnosti med znanstveniki, kot tudi davčne olajšave za raziskave in raziskovalce,
3. zagotovitev zaščite za znanstvene dosežke, brez uvajanja nepotrebnih ovir,
4. izboljšave dostopa na trg kapitala za podjetja,
5. spodbujanje k večji naklonjenosti javnosti do znanosti in razvoja; z boljšo uglašenostjo med znanstvenimi cilji in pričakovanji družbe; z večjo transparentnostjo pri izvajanju odločitev,
6. izboljšati dostop za majhna podjetja do programov za raziskave in razvoj,
7. integracija študentov v projekte za raziskovanje.

Evropa nameni manj denarja (kot odstotek BDP) za raziskave in razvoj kot ZDA ali Japonska. To vsaj delno pojasni zaostanek Evrope na področju bio-tehnologije in informacijske tehnologije. To sta sektorja, ki se kažeta za najbolj obetavna v prihodnosti. Evropa bi morala porabiti primerljiv delež BDP za raziskave in inovacije kot Japonska in ZDA.

Čeprav je Evropa lahko ponosna na svoje mesto v bazičnih raziskavah, ji ne uspeva izkoriščati tega za industrijske inovacije ali nove patente in s tem pretvarjati v dodatno vrednost za gospodarstvo. To kontradikcijo lahko pojasnimo s kompleksnimi relacijami med ekonomskimi, fiskalnimi, institucionalnimi, in kulturnimi faktorji, katere je potrebno usklajevati.

5. JAVNE FINANCE

V splošnem tržnem gospodarstvu obstajajo tri osnovne funkcije fiskalne politike:

- Alokacijska funkcija produkcijskih tvorcev oziroma finančnih virov, ki izhaja iz tržne neučinkovitosti. Vlada te neučinkovitosti popravlja z zagotavljanjem javnih dobrin, ki so pomembne za družbo in jih trg ne zagotavlja ali pa jih zagotavlja samo delno, in s preprečevanjem slabih eksternalij.
- Distributivna funkcija, ki naj zagotavlja minimalno raven blagostanja, izravnava prevelike razlike v dohodku ali blagostanju.
- Stabilizacijska funkcija, s katero naj bi država s primernimi instrumenti fiskalne politike zasledovala določene makroekonomske cilje.

5.1. DAVKI

Davki in država sta pojma, ki sta med seboj tesno povezana. Odkar obstaja država kot institucija, obstajajo tudi davki. Država v okviru davčnega sistema uporablja mehanizem oblasti in politične ureditve, ki temelji na prerazdeljevanju moči za zadovoljevanje širših družbenih potreb ter za korekcije tržnega mehanizma. Pravičnost in utemeljenost poseganja države v prerazporejanje družbenega proizvoda in v delovanje tržnega mehanizma je nenehno vprašanje ter izziv pri oblikovanju ekonomske politike sodobne države. Uravnavanje davčne politike in davčnega sistema v sodobnih družbah dodatno otežuje osnovni konflikt pri interesih državljanov, ki si na eni strani želijo zmanjšanja davčnih bremen, hkrati pa zahtevajo ohranjanje doseženega obsega javnih storitev in socialne blaginje ter z gospodarskim razvojem celo stopnjujejo te zahteve (Milost, 2001, str. 5).

5.2. DAVKI V EVROPSKI UNIJI

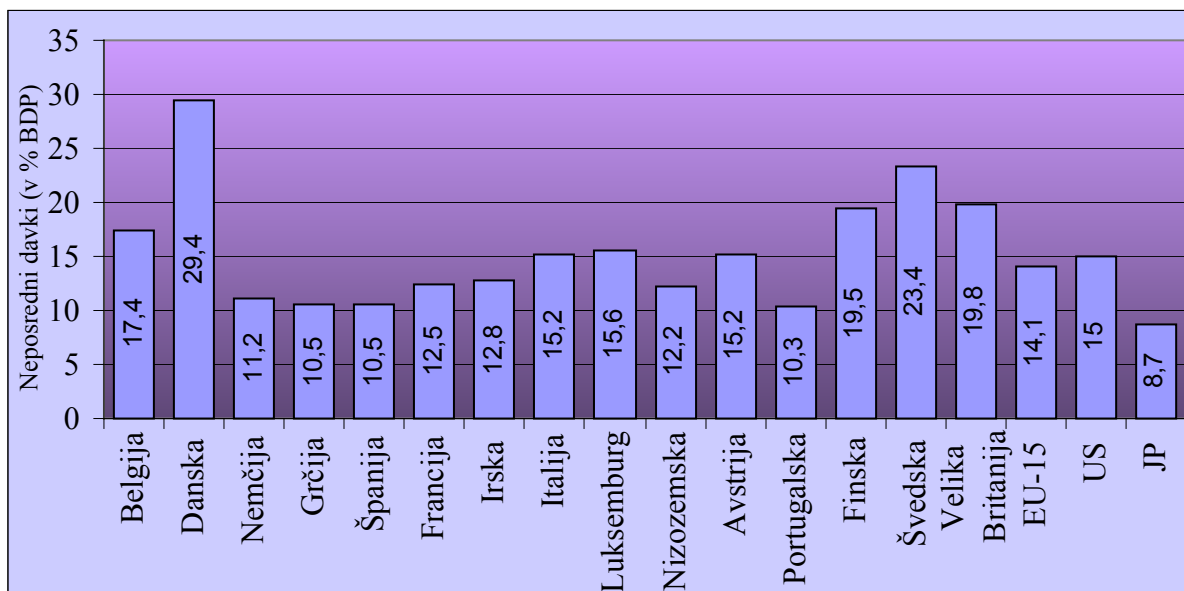
Članstvo v Evropski uniji naj bi zagotavljalo uresničevanje osnovnih svoboščin demokratičnega in tržnega družbenega sistema. Te osnovne svoboščine se nanašajo predvsem na prost pretok blaga, storitev, kapitala in delovne sile. Med ovire za uresničevanje navedenih svoboščin sodijo tudi razlike v davčnih sistemih posameznih držav. Zato mora Evropska unija zagotoviti usklajenost davčnega sistema znotraj zveze. Z uskladitvijo si Evropska unija prizadeva odstraniti obstoječe ovire in v bodoče preprečiti nastajanje novih.

Davčni sistem EU temelji na harmonizaciji davkov in davčnih politik posameznih držav članic. Davčna politika in možnost prerazporejanja ustvarjenega družbenega dohodka, ki je v pristojnosti oblastnih organov, predstavlja davčno suverenost. Temu priljubljenemu instrumentariju za krojenje interesov različnih političnih skupin, tako na državni kot lokalni ravni, se vsaka oblast težko odreče. Na drugi strani pa davčna obremenitev v določeni sredini vpliva na konkurenčnost proizvodnih faktorjev in na selitev kapitala na območja z nižjo obdavčitvijo. Gre za t.i. davčno konkurenčnost med državami, ki jo eni ocenjujejo kot pozitiven element razvoja, drugi pa kot politično škodljiv element. Poleg želje oblastnih organov po prerazporejanju dohodka je tu zelo močno prisoten tudi t.i. davčni lobi, ki želi zase zadržati določene ugodnosti (Milost, 2001, str. 119).

5.2.1. NEPOSREDNI DAVKI

Plačujejo jih davčni zavezanci. Sem spadajo dohodnine, davki od premoženja, davki na dediščino ter večina lokalnih davkov.

Slika 4: Prikaz neposrednih davkov (kot odstotek BDP) v državah Evropske unije, ZDA in Japonske za leto 2001

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str. 127.

5.2.2.1. DAVEK OD DOHODKA FIZIČNIH OSEB

Davek od dohodka fizičnih oseb je eden izmed »velike trojice« davkov; v to trojico spadajo še davek na potrošnjo ter prispevki za socialno varnost (Stanovnik, 1998, str. 67).

CDU se v svojem programu zavzema zmanjšati davčno breme državljanov. Srednjeročno si želijo postopoma znižati najvišjo mejno davčno stopnjo na 40 %. Znižali naj bi tudi vstopno mejno davčno stopnjo, ki naj bi znašala 15 %. Nižje stopnje za najvišji in najnižji razred naj bi ob linearno progresivni lestvici pomenile razbremenitve davčnih zavezancev v vseh davčnih razredih.

Tudi italijanska vlada pod vodstvom Berlusconi je v svojem 100 dnevnem načrtu napovedala željo po spremembi dohodninske lestvice. Po predlogu vlade naj bi dohodninska lestvica vsebovala le dva razreda. Najvišja mejna davčna stopnja bi tako znašala 33 % in z njo bi bili obdavčeni vsi, ki zaslužijo najmanj 100 000 evrov letno. Ostali bi bili obdavčeni s stopnjo 23 %. Predlagajo pa tudi oprostitev plačila za tiste s skromnimi dohodki (manj kot 10000 evrov letno).

Portugalski Socialni demokrati so v svojem manifestu zapisali, da bodo v primeru zmage na volitvah znižali najvišjo mejno stopnjo za 5 odstotnih točk iz sedanjih 40 % na 35 % (Weise, 2002, str. 4).

Najbolj radikalen predlog davčne reforme je bilo zaslediti pri FPÖ (Avstrijska svobodnjaška stranka), ki se je v manifestu zavzemala za obdavčitev dohodkov z enotno davčno stopnjo, ki bi znašala 23 %. Strokovnjaki in ostale stranke v državi so ocenile tak predlog, kot nerealen in neizvedljiv (Müller, 2000, str. 186).

Iz zgoraj omenjenih primerov je torej razvidna močna želja desnih strank po nižanju stopenj na dohodninski lestvici. Predvsem gre tu za nižanje najvišjih mejnih stopenj. Z nižanjem najvišjih mejnih stopenj se zmanjšuje tudi razlika med najnižjim in najvišjim razredom in posledično je manjša tudi progresija davčnih lestvic. Na temo progresivnih lestvic je zapisal Redlich (1955, str. 64): »Jedro našega razmišljanja o progresivnem obdavčenju nima znanstvene podlage... argumenti za progresijo so zapustili območje ekonomske analize in vstopili v območje osebnega mnenja – kjer je tudi pravo mesto za teorijo žrtve.« Če je argument za progresivno obdavčenje takorekoč izključno normativne narave to pač pomeni, da je progresivno obdavčenje odraz gledanja na to, koliko naj davčni sistem pripomore k

zmanjšanju dohodkovnih neenakosti v družbi, tj. v kolikšni meri naj se skozi davčni sistem prerazdeljuje dohodek (Stanovnik, 1998, str. 75). Desne stranke torej še vedno sledijo neoliberalnemu modelu, katerega ena glavnih predpostavk je meritokracija. Res pa je tudi, da ne gre vseh predlogov metati v isti koš. Predlog CDU, katere eden glavnih motov predvolilne kampanje je Erhartov izraz »socialno tržno gospodarstvo«, je mnogo manj radikalen, kot predlog premiera italijanske vlade Berlusconija.

Vsekakor pa ostaja tudi dvom o zmožnosti izpolnitve danih obljub po znižanju davkov. Javne finance v omenjenih državah so namreč vse prej kot v zavidljivem stanju. Tudi sam premier Berlusconi, ki ostaja zvest svoji retoriki, je izjavil, da je čudež, da vlada ni povečala davkov, v isti sapi pa obljublja znižanje le teh v prihodnjih letih. Poleg tega si je vlada zadala znižati javni dolg, ki je s 109.4 % BDP (glej Tab. 5, na str. 37) v letu 2001 med največjimi v Evropi. Že sam podatek o zadolženosti države nam vsiljuje vprašanje, koliko prostora sploh ima Berlusconi za ekspanzivno fiskalno politiko.

Portugalski Socialdemokrati pa so že ob prevzemu vlade odpisali kakršnokoli zmanjševanje davkov. Zevajoča luknja v državnem proračunu je trenutno namreč prehuda grožnja za znižanje davkov. Tako so se bili prisiljeni sprijazniti s predstavitvijo svojih načrtov za nedoločen čas, še preden so dobro zavladali.

5.2.2.2. DAVEK OD DOBIČKA PRAVNIH OSEB

Davek od dobička pravnih oseb obdavčuje dobiček podjetij, tj. njihov pozitivni poslovni izid. Davek od dobička pravnih oseb ne spada v »veliko trojico davkov«, po pomenu je nekako na četrtem mestu.

Italijanska vlada je kmalu po nastopu na svojo funkcijo predlagala dvoletno oprostitev plačila davkov za podjetja, ki reinvestirajo svoj dobiček. Gre za novo verzijo »Tremontijevega zakona¹³«, ki ga je leta 1994 sprejela prva Berlusconijska vlada. Nov zakon naj bi razširil področje olajšav iz investicij v opremo na investicije v človeški kapital (investicije v usposabljanje in poklicno izpopolnjevanje) in celo marketing. Ugodnosti novega zakona pa bodo še dodatno deležni samozaposleni, banke in zavarovalnice. Ta zakon pomeni znižanje davka na dobiček v obliki kreditiranja investicij. Posledica naj bi bile večje investicije, kar bi

¹³ Zakon je ob sprejemu leta 1994 povzročil hude polemike, saj naj bi največje koristi od sprejetja takega zakona imel prav Berlusconi, ki naj bi na ta račun prihranil 115 mio evrov (Tremonti flaw, 2001, str. 6).

posledično spodbudilo gospodarsko rast. Ob vpeljavi zakona se poraja vprašanje ali bo tak zakon dejansko spremenil investicijske načrte ali pa jih bo samo premaknil za nekaj let naprej. Vsekakor pa je iz tega naslova pričakovati rahel porast BDP.

5.2.2.3. PREMOŽENJSKI DAVKI

Poleg obdavčenja donosa kapitala oziroma premoženja, mnogi davčni sistemi poznajo tudi posebno obdavčenje kapitala oziroma premoženja. Ti davki so (Stanovnik, 1998, str. 157):

1. redni letni davki na premoženje;
2. davki na zapuščine, dediščine in darila;
3. davki na finančne in kapitalske transakcije.

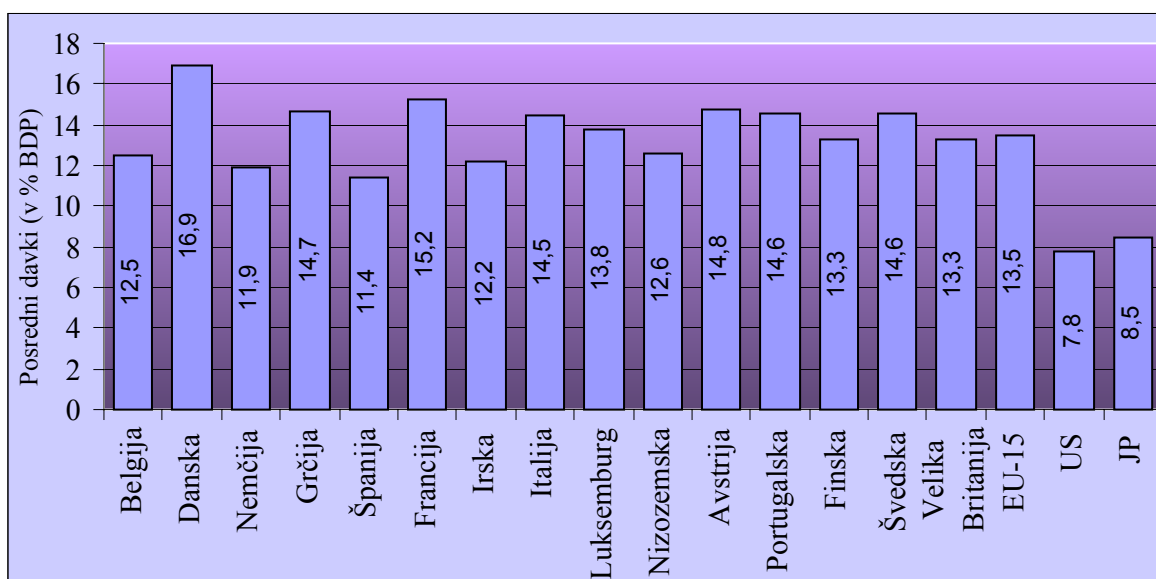
Italijanska vlada je v svojem načrtu za prvih sto dni vladanja napovedala odpravo davka na dedovanje. Razloge za tako dejanje vidi v italijanskem sistemu proizvodnje, za katerega je značilno veliko število družinskih podjetij. Njeno dejanje pa naj bi pomenilo pomembno zmanjšanje davčnega bremena za ta podjetja. Raziskave (Stanford, 1995, str. 62) ne dajejo jasnega odgovora na to, ali davek na dediščine povečuje ali zmanjšuje učinkovitost družinskih podjetij. Veliko privržencev ima teorija, da se je Berlusconi s tako potezo želel izogniti ogromni vsoti denarja, ki bi ga moral plačati ob predaji podjetja svojemu potomstvu.

Podobne predloge o odpravi davka na dediščino je zaslediti tudi pri britanski konzervativni stranki in nemški CDU/CSU.

5.2.3. POSREDNI DAVKI

Ti davki se povezujejo s proizvodnjo ter potrošnjo blaga in storitev. Breme tega davka ne nosi davčni zavezanec (trgovci, industrija), ki ga dejansko plačujejo državi, temveč vedno pade na končnega porabnika. To je tudi osnovni kriterij za razvrstitev davkov med posredne davke. Med te davke uvrščamo DDV (davek na dodano vrednost) in trošarine.

Slika 5: Posredni davki (kot % BDP) na področju EU, Japonske in ZDA za leto 2001

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str. 123.

5.2.3.1. DAVEK NA DODANO VREDNOST

V skladu z razvrstitvijo davkov po klasifikaciji Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj davke na dodano vrednost uvrščamo med splošne davke na porabo, ki se pobirajo od proizvodnje, najema, transferja, prodaje, brezplačne dobave, na podlagi široke davčne osnove ne glede na to, ali so izdelki izdelani doma ali uvoženi ter ne glede na to, v kateri fazi izdelave ali menjave je izdelek ali storitev (Šircelj, 1996, str. 13).

Desne stranke načeloma v svojih programih nimajo zapisanih oziroma predvidenih sprememb stopenj davka na dodano vrednost. Je pa svojo obljubo po ne zviševanju davkov bil prisiljen prelomiti portugalski premier Durao Barroso.

Portugalska je že na začetku leta skoraj prejela »rumeni karton« iz Bruslja, saj naj bi se javnofinančni primanjkljaj močno približal zgornji meji 3 % BDP, ki predstavlja zgornjo mejo določeno v Maastrichtu. Sam premier Barroso pa je opozoril, da je stanje še veliko slabše in da bi se javnofinančni primanjkljaj utegnil povzpeti na kar 4.5 % BDP, če bi stvari prepustili sedanjim trendom. Zato naj bi se vlada odločila za povečanje osnovne stopnje davka na dodano vrednost za 2 odstotni točki iz dotedanjih 17 na 19 odstotkov (Weise, 2002, str. 4).

Tabela 3: Stopnje davka na dodano vrednost pri članicah EU, Maj 1999

	Nižja stopnja	Standardna stopnja
	Maj 1999	
Belgija	1/6/12	21
Danska		25
Nemčija	7	16
Grčija	4/8	18
Španija	4/7	16
Francija	2.1/5.5	20.6
Irska	12.5	21
Italija	4/10	20
Luksemburg	3/6/12	15
Nizozemska	1/6	17.5
Avstrija	10/12	20
Portugalska	5 /12	17
Finska	8/17	22
Švedska	6 /12	25
Velika Britanija	1/5.5	17.5

Vir: Tax Policy in the European Union, 2002, str. 26.

Desne stranke v svojih programih omenjajo poenostavitev izpolnjevanja davčnih obrazcev. Tako npr. britanska konzervativna stranka navede deset predlogov za poenostavitev davka na dodano vrednost za majhna podjetja. Med temi predlogi tako najdemo: podaljšanje časa za izpolnitev obrazcev, ustanovitev službe za pomoč pri izpolnjevanju obrazcev... S takimi predlogi naj bi znižali breme za majhna podjetja, ki ga povzroča obstoječi sistem DDV-ja.

EPP se zavzema za spremembo sistema obračunavanja davka na dodano vrednost na območju Evropske unije z načela uvoznice blaga na načelo izvoznice blaga. Trenutno veljaven sistem, za nakupe fizičnih oseb uporablja načelo izvoznice blaga, pri opravljanju transakcij med davčnimi zavezanci pa je v uporabi načelo uvoznice blaga. O tej temi je Stanovnik napisal tole (1998, str. 95): » Če tehtamo, katero načelo, ki ureja transakcije med davčnimi zavezanci za DDV znotraj Unije uporabiti, bi bil odgovor načelo izvoznice blaga. Razlog je predvsem v tem, da bi takšna rešitev ukinila sedanjo dualnost sistema in postavila enotno rešitev. Za EU naj bi torej bila primerna uporaba t.i. omejenega načela države izvoznice blaga, kar pomeni,

da velja načelo izvoznice blaga za transakcije znotraj Unije in načelo uvoznice blaga za transakcije med članicami in nečlanicami.«

5.2.3.2. TROŠARINE

Selektivni davki na potrošnjo oziroma akcize ali tudi trošarine se nanašajo le na nekaj skupin proizvodov. V razvitih državah tržnega gospodarstva so trošarine predvsem davki na sledeče skupine proizvodov:

1. naftne derivate,
2. tobačne izdelke,
3. alkoholne pijače,
4. avtomobile.

Z normativnega vidika je visoko obdavčenje teh proizvodov pogojeno z željo, da se destimulira potrošnja proizvodov, ki povzročajo negativne eksternalije.

Za razliko od splošnih davkov na potrošnjo, ki so vedno *ad valorem* davki, so akcize praviloma specifični davki. To pomeni, da je davčna osnova za akcize količina (Stanovnik, 1998, str. 85-56).

Nemška CDU je spomladi 2001 v svoji pobudi (Deset točk obsegajoči program za oživitev nemškega gospodarstva in trga dela) pozvala vlado naj prekliče naslednji stopnji »ekološkega davka«. Le-ta naj bi državljanom odvzel kupno moč, povečal cene in zavrl notranjo konjunkturo. Iz teh razlogov naj bi vlada odstopila od nadaljnih predvidenih povečanj tega davka.

Britanska konzervativna stranka je v svojem volilnem manifestu tudi naznanila željo po odpravi davka na spremembo klime. Davek je bil uveden s strani laburistov, z namenom znižati emisije toplogrednih plinov. Dohodek, ki bi bil zbran s tega naslova, pa naj bi bil namenjen nazaj podjetjem v obliki prispevkov za zavarovanje in olajšave za energetske varčne investicij. Ta davek torej ne bi prizadel vseh podjetij enako; podjetja z veliko zaposlenimi v primerjavi s porabo energije bodo pridobila, medtem ko bodo podjetja z veliko porabo energije izgubila. Konzervativna stranka ugovarja, da ta davek pomeni znižano konkurenčno sposobnost podjetij. Poudarjajo nevarnost odliva kapitala v druge države, kjer tak zakon ni v veljavi.

Konzervativna stranka je v manifestu predvidela tudi znižanje davkov na naftne derivate. To utemeljujejo s trditvijo, da skoraj vsa podjetja uporabljajo cestni transport in bi znižanje cen goriva pomenilo povečanje njihove konkurenčnosti.

5.2.4. SOCIALNA VARNOST

Sisteme socialne varnosti je najbolj smiselno ločevati glede na obseg in kvaliteto socialnih pravic, ki jih sistemi nudijo prebivalcem. Obstaja pa nekoliko bolj teoretično razlikovanje sistemov varnosti oziroma držav blaginje, ki razlike išče tako v zgodovinskem razvoju kot v določenih ideoloških opredelitvah. Tako je znana klasifikacija G. Esping-Anderson, ki ločuje med tremi tipi držav blaginje v Evropi (Stanovnik, 1998, str. 141):

1. **Bismarckov model** (tj. korporativistični model oz. model kontinentalne Evrope). Za države tega tipa je značilen sorazmerno skromen obseg državnega intervencionizma in velik obseg pravic sistema socialne varnosti. Sistem se pretežno financira s prispevki delodajalcev in delojemalcev. Osnovne socialne pravice so torej pogojene s plačevanjem prispevkov.
2. **Skandinavski model** (tj. socialdemokratski model). Za ta model je značilen visok obseg državnega intervencionizma, ki z davčnimi prihodki »napaja« sistem socialne varnosti. Obseg pravic je sorazmerno visok. Takšno davčno financiranje ima za posledico, da je večina pravic iz sistema socialne varnosti univerzalnih, tj. pravice izvirajo že iz naslova državljanstva.
3. **Beveridgeov model** (tj. liberalni model). Ta model prevladuje v Angliji, določene elemente tega modela pa najdemo na Nizozemskem, v Belgiji in v mediteranskih državah. Tudi v tem sistemu (kot v skandinavskem) predstavljajo davki relativno pomemben vir, vendar je sistem skromno zasnovan, s skromnim obsegom prispevkov in zelo skromnim obsegom pravic.

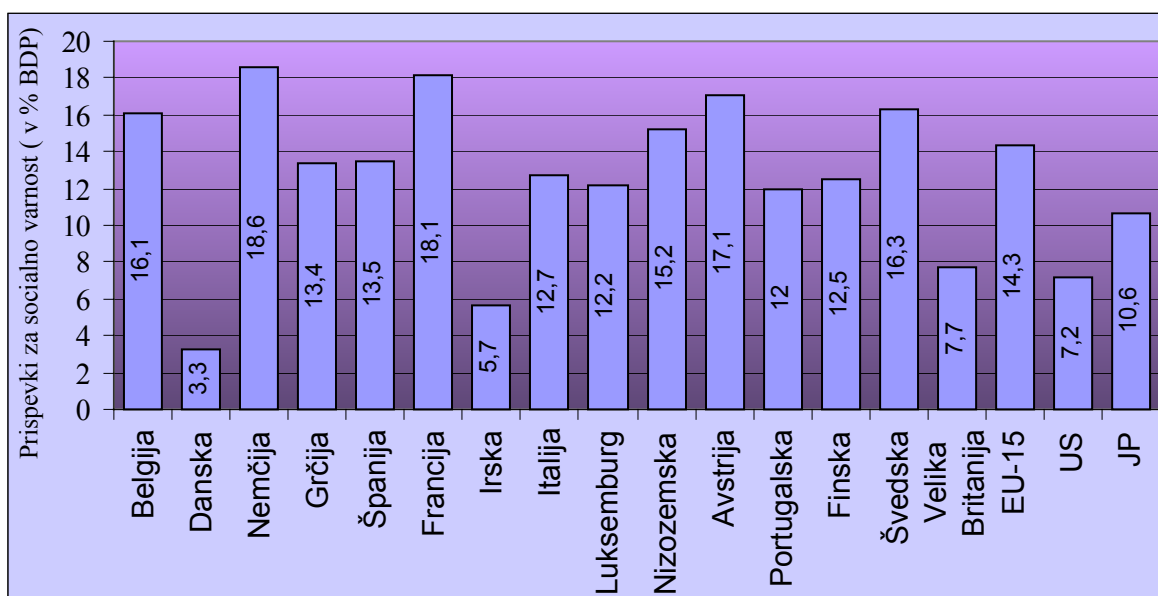
EPP meni, da mora Evropski socialni model vzeti v račun različne faktorje, ki povzročajo težave pri financiranju socialne varnosti in socialne pomoči. Izpostavili so nadaljnje povečevanje življenjske dobe in znižanje stopnje rodnosti. Države članice EU so se primorane soočiti s podaljševanjem življenjske dobe populacije in nižanjem rodnosti. Posledica tega je konstantno večanje števila ljudi, ki so deležni socialne varnosti v primerjavi s številom ljudi, ki vplačujejo prispevke za socialno varnost. Drugi faktor je veliko število brezposelnih, ki so

odvisni od socialne pomoči. Za rešitev teh problemov je po mnenju EPP potrebno vzpostaviti sistem, ki bo sposoben dolgoročno preživeti, hkrati pa nuditi varnost starejšim. Torej je potrebno vzpostaviti sistem, v katerem socialni izdatki ne bodo oslabili svetovne konkurenčnosti evropskega gospodarstva in bo hkrati pošteno porazdelil breme med generacijami. Da ne bi bilo izgubljenih še več delovnih mest v naraščujoči svetovni konkurenci, davki in socialni prispevki ne bi smeli naraščati, temveč bi jih bilo potrebno po njihovem mnenju znižati.

EPP smatra socialno pomoč kot varnostno mrežo za tiste, ki jo resnično potrebujejo. Stranka zasleduje politiko, ki bi obdržala ljudi brez socialne pomoči kolikor časa je le mogoče, oziroma omogočila, da jo zapustijo kolikor hitro je mogoče in si okrepijo čut za osebno odgovornost kot aktivni državljani. Družba solidarnosti mora vedno vključevati osnovno podporo. Vendar pa socialna skrb ne more kriti vsakega osebnega tveganja. Posamezniki bi si morali priskrbeti dodaten sistem varnosti z ustvarjanjem lastnih prihrankov za bodočnost.

EPP je mnenja, da je delujoča varnostna mreža v moderni industrijski družbi pomembna, ker spodbuja ljudi k tveganju. Vendar mora biti socialna pomoč razvita v skladu s subsidarnim principom in mora pomagati ljudem, da si bodo znali pomagati in hkrati ne sme ovirati tržnih sil.

Slika 6: Prikaz prispevkov za socialno varnost kot procent BDP za države EU, Japonsko in ZDA

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str. 156.

Visoko socialno zavarovanje deluje kot zavora na podjetniško dinamiko sta v svojem programu zapisali CDU/CSU. Visoke socialne dajatve naj bi po njihovem mnenju najbolj negativno učinkovale na področju nizkih plač. Delavcem naj bi ostajalo premalo neto dohodka. Zato je po njihovem mnenju potrebno postopoma znižati prispevne stopnje, tako za delodajalce kot za delojemalce. Prejemniki najnižjih dohodkov naj celo ne bi bili zavezani k plačilu socialnih dajatev. Odklanjajo tudi financiranje socialnega zavarovanja preko drugih virov prihodkov, npr. ekološkega davka. To naj bi samo zameglilo pogled na dejanske probleme in preprečilo vpeljavo čimprejšnje reforme tega področja. Ob programu se lahko vprašamo, če je tak program sploh možno finančno izpeljati. Zmanjšanja priliva dohodkov že tako preobremenjen proračun zagotovo ne bi prenesel. Je pa taka politika primer, v kako hudem položaju se znajde sistem socialne varnosti ob pojavu visoke brezposelnosti.

Razloge za krizo socialne varnosti je lepo opredelil Stanovnik (1998, str. 142): »Krizo sistemov socialne varnosti in še posebej sistemov socialnega zavarovanja postaja ena od stalnic sodobnih družb; ta kriza je v osnovi kriza financiranja. Prihodkovni viri (davki in prispevki) ne dohajajo pravic in obveznosti, ki izvirajo iz sistema. Navidezno preprosta rešitev, povečanje prihodkov, bodisi z večanjem subvencij države sistemu socialnega zavarovanja bodisi z večanjem prispevnih stopenj, je težko uresničljiva. Ekonomisti trdijo, da bi takšno večanje prihodkov imelo negativne posledice na ceno dela in s tem posredno tudi na gospodarsko rast. Vendar za krizo nedvomno stojijo tudi politični vzroki. Za oskrbo socialnih dobrin je namreč značilen »specifični egalitarizem«, kar pomeni, da ta sistem posredno ali neposredno zagotavlja prerazdeljevanje dohodka in/ali resursov. Kriza teh sistemov je posledica spremenjenih percepcij o egalitarizmu oziroma manjše politične pripravljenosti za takšno prerazdeljevanje dohodka.«

5.2.4. JAVNOFINANČNI PRIMANJKLJAJ

Javnofinančni deficit definiramo kot razliko med javnofinančnimi prihodki in javnofinančnimi odhodki. Če je ta razlika pozitivna, imamo javnofinančni presežek, če je negativna, imamo javnofinančni primanjkljaj.

Iz tabele (glej Tab. 4, na str. 35) lahko razberemo, da je kar enajst držav EU imelo proračunski presežek ali vsaj uravnotežen proračun. Po drugi strani pa je proračunski položaj Nemčije, Italije, Francije in Portugalske ostal šibek s proračunskim deficitom med 1.4 % BDP v Italiji

in 2.7 % v Nemčiji ter Portugalski. Prav ti deficiti v večjih državah EU pojasnjujejo tudi proračunski primanjkljaj celotne EU.

S povprečno javno porabo 47 % BDP v letu 2001 je EU še vedno visoko nad ostalimi industrializiranimi državami. Javna poraba v EU je za 15 odstotnih točk večja od javne porabe v ZDA. Vidne pa so tudi občutne razlike v javni porabi znotraj EU. Tako Švedska javna poraba dosega kar 57.4 % BDP, medtem ko je poraba Irske le 34.3 % BDP. Velik del razlik med ZDA in EU ter znotraj držav EU je moč pojasniti z obsegom sredstev namenjenim socialni varnosti, kar odseva večjo željo po redistribuciji (European Economy Public Finance in EMU, 2002, str. 61).

Tabela 4: Prikaz javnofinančnih prihodkov in odhodkov ter prikaz javnofinančnega primanjkljaja v državah članicah EU (kot % BDP)

	Odhodki	Prihodki	Deficit
Belgija	49,0	49,2	0,2
Danska	53,8	56,8	3,0
Nemčija	48,5	45,7	-2,7
Grčija	47,5	47,6	0,1
Španija	39,6	39,6	0,0
Francija	52,6	51,2	-1,4
Irska	34,3	36,0	1,7
Italija	47,7	46,2	-1,5
Luksemburg	40,8	45,8	5,0
Nizozemska	45,4	45,6	0,2
Avstrija	52,5	52,4	-0,1
Portugalska	46,0	43,3	-2,7
Finska	49,4	54,2	4,9
Švedska	57,4	62,3	4,8
Velika Britanija	40,1	41,0	0,9
EU-15	47,0	46,3	-0,6
US	32,6	33,0	0,5

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str. 156.

Nemška CDU/CSU si je za glavni proračunski cilj zadala zmanjšano zadolževanje države. Za ta namen pa je potrebna politika za rast in zaposlovanje, zmanjševanje državne porabe in disciplina državne uprave pri varčevanju. Njihova lastna zahteva se glasi: Nemčija mora zopet postati znanilka k stabilnosti usmerjene proračunske politike. Nemška vlada ne sme več ponuditi razloga za opozorilo iz Bruslja. »Evropski pakt stabilnosti« je resna obveza in podlaga za skupno valuto, ki je nemška politika ne bi smela slabiti.

CDU/CSU je v svojem vladnem programu napovedala tudi postopno zmanjšanje državnih izdatkov tekom mandata iz sedanjih 48.5 na 40 % BDP. Sedanja »rdeče-zelena« vlada je mnenja, da postavke CDU/CSU niso realne in da bi obljubljeni znižanje davkov vodilo v še večji proračunski primanjkljaj. Analitiki so mnenja, da bi morala Nemčija dosegati čudežno rast, kot iz petdesetih za uresničitev zadanih ciljev. Konjunktura bi morala v prihodnjih letih dosegati vsaj 5 % letno gospodarsko rast (Sauga, 2002, str. 23).

Sedanji nemški minister, Hans Eichel, je kritiziral tudi predvolilne obljube francoskega predsednika Chiraca, ki je v predvolilnem boju napovedal znižanje davkov in povečano javno porabo. Znižal naj bi prispevke za socialno varstvo za delavce z nizko plačo. Poleg tega napoveduje znižanje davka na dohodek, pri čemer naj bi imeli največ koristi tisti z visokimi dohodki (Avšič, 2002, str. 42). Zagotovo pa francoska vlada ne bo sposobna s tako politiko uravnotežiti proračuna do 2004, kakor je Francija z ostalimi državami monetarne unije zaprisegla. Taka politika naj bi Francijo zavrla pri dosegu uravnoteženega proračuna vsaj do leta 2007 (Groom, 2002, str. 12).

Portugalska nova desno-sredinska vlada je že na začetku svojega vladanja sprejela nekaj ukrepov za znižanje proračunskega primanjkljaja. Med te ukrepe spada povečanje davka na dodano vrednost iz do tedanjih 17 na 19 odstotkov, prepoved zaposlovanja civilnih uslužbencev, združitve ali zaprtje več državnih inštitutov. V primeru deficita večjega od 3 %, bi Portugalski avtomatsko prenehala pravica zaprositi za razvojna sredstva EU. To pa naj bi imelo uničujoče posledice za portugalsko gospodarstvo. Zaradi proračunskega primanjkljaja so bili prisiljeni spremeniti načrte o znižanju davkov. Po njihovem mnenju bo znižanja mogoče uveljaviti najprej leta 2004.

Britanska konzervativna stranka se zavzema za znižanje davčnega bremena in ohranjanje rasti državnih izdatkov v skladu z gospodarsko rastjo.

Italijanska vlada je napovedala znižanje davčnega bremena v prihodnjih petih letih, in sicer vsako leto za 1 odstotek.

5.2.5. JAVNI DOLG

Javni dolg nastaja praviloma s kumuliranjem fiskalnih deficitov. Javni dolg je torej zdajšnji rezultat preteklih ekonomsko-političnih odločitev, ki pa ima pomembne posledice tudi za prihodnost, zlasti glede davčne obremenitve gospodarstva in prebivalstva (Kranjec, 1993, str.5).

Tabela 5: Prikaz javnega dolga in obresti na javni dolg (kot odstotek BDP) za države EU

	Javni dolg	Obresti na javni dolg
Avstrija	61,8	3,5
Belgija	107,5	6,5
Danska	44,7	4,1
Finska	43,6	2,7
Francija	57,2	3,2
Grčija	99,7	6,2
Irska	36,3	1,5
Italija	109,4	6,4
Luksemburg	5,5	0,3
Nemčija	59,8	3,2
Nizozemska	52,9	3,4
Portugalska	55,4	3,1
Španija	57,2	3,1
Švedska	55,9	3,4
V. Britanija	39,0	2,4

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2002, str.191.

Iz tabele (glej Tab.5, na str. 37) je razvidno, da imajo nekatere države EU (Italija, Belgija, Grčija) izredno visok javni dolg. Države, ki so visoko zadolžene, imajo tako še dodatno

obremenjen proračun z odplačilom obresti za dolg iz preteklosti. Tako Italija nameni več kot 6% BDP za plačilo obresti, kar znaša več kot 13 % vseh državnih izdatkov za leto 2001. Zakaj imajo nekatere države visok javni dolg, ki je seveda nastal s seštevanjem fiskalnih deficitov, je zapisanih kar nekaj teorij. Ena izmed teh teorij je teorija distribucijskih konfliktov.

Teorija distribucijskih konfliktov. Po tej teoriji so deficiti posledica razcepljenih vlad in šibke politične kohezije. Takšne vlade niso sposobne sprejemati pravočasnih odločitev zaradi neskončno dolgih razprav o porazdelitvi bremena fiskalnega prilagajanja. Razcepljene vlade, tj. šibke vladne koalicije, pomenijo večje število strank v vladi; Roubini in Sachs sta pokazala, da sta število strank v vladni koaliciji in velikost javnega dolga pozitivno korelirani. Javnofinančni deficit in velikost javnega dolga sta odvisna tudi od tipa volilnega sistema; države s predsedniškim sistemom so manj zadolžene kot z večinskim sistemom, le-te pa manj kot države s proporcionalnim sistemom. Nadalje, deficit in javni dolg sta odvisna od tipa vlade; enostrankarske vlade so bolj odporne na različne pritiske interesnih skupin, koalicijske vlade nekoliko manj, manjšinske vlade pa so najšibkejše in preprosto niso sposobne znižati izdatkov ali povečati davkov, zato je najlažji in edini izhod v zadolževanju. Tudi trajnost vlade je pomembna: manjše kot so možnosti za reelekcijo vlade, tem večje so skušnjave po pridobitvi dodatnih virov z zadolževanjem (Stanovnik, 1998, str. 190).

Z uvedbo fiskalnih kriterijev za vstop v monetarno unijo je nastopil čas, ko je kriterij za velikost javnega dolga in javnofinančnega primanjkljaja eksogeno podan in se bodo morale vlade držav članic monetarne unije, ne glede na politični sistem, zahtevam podrediti. Maastrichtski fiskalni kriterij za članstvo v monetarni uniji tako določa, da velikost javnega dolga ne sme preseči 60 % BDP oziroma se mora zadovoljivo zmanjševati proti tej vrednosti. Izpolnjevanje kriterijev daje v prihodnje vladam EU veliko manj možnosti za ekspanzivno fiskalno politiko, s katero bi lahko poizkušale prebuditi gospodarstvo iz recesije.

Med države, kjer je bila stabilnost vlad majhna in so se pogosto menjale na oblasti, spada Italija. Stranka Naprej Italija je v svojem 85-strani obsegajočem predvolilnem manifestu namenila borih šest vrstic javnemu dolgu, pa še v teh vrsticah ni napisala, kako ga misli v prihodnje zmanjšati v primeru zmage na volitvah. Stranka je res prišla na oblast in vlada je bila primorana zavzeti konkretnije stališče tudi o tej temi. Tako je nakazala, s kakšnimi ukrepi namerava vlada postopoma znižati javni dolg. Leta 2003 naj bi le ta prišel pod 100 % vrednosti BDP. Za znižanje javnega dolga so se poleg znižanja državne porabe odločili tudi za privatizacijo javnega premoženja.

SKLEP

Institucionirano in svobodno delovanje političnih strank je in bo ostalo temelj za demokratičnost političnih sistemov. Politične stranke so namreč jedro moderne politike, skozi katero se izkazujeta politični pluralizem in moderna politična demokracija.

Za demokratično družbo je tudi značilno, da se politične stranke in z njimi vladajoča elita zamenjujejo na oblasti, kar je posledica uspešnosti prepričevanja volilnega telesa na volitvah. In prav v tem prepričevanju se je politična desnica v zadnjem času dosti bolj odrezala od politične levice. Vendar pa nikakor ne gre prezreti dejstva v podobnosti programov med desnico in levico. Desne in leve stranke za pridobivanje glasov volilcev oblikujejo praktično enake programe in postavljajo enake neposredne cilje.

Še pred nekaj leti je bila Evropa skoraj povsem v rokah levice in takrat je desnica svarila pred intervencionalizmom in birokracijo, ki naj bi se razrastli na račun svobode in svobodnega podjetništva.

Sedaj imajo vzvode politične in ekonomske moči v rokah tudi stranke desnice. Torej kakšno ekonomsko politiko smemo pričakovati v prihodnje na območjih, kjer ima v rokah oblast desnica?

Če sklepamo po obljubah iz predvolilnih manifestov, bodo državljani teh držav plačevali občutno nižje davke. Vendar ne gre pozabiti, da so predvolilni manifesti le manifesti. Od obljub se pa ne da živeti. Mar ne? Kakorkoli že, desne stranke obljublajo občutno znižanje dohodninskih lestvic. Kaj to pomeni? To pomeni, da bo posamezniku ostalo več denarja in da o njegovi porabi ne bo več odločala država, temveč sam. To je seveda dobro, saj se bo s tem povečal posameznikov osebni proračun. Po drugi strani pa znižanje razlik med maksimalno in minimalno stopnjo na dohodninski lestvici pomeni manjšo željo države po redistribuciji dohodka. Če povemo to z drugimi besedami, razlike med revnimi in bogatimi se bodo po vsej verjetnosti še povečale.

Desne politične stranke napovedujejo tudi znižanje plačila socialnih dajatev za delavce in delodajalce. Taka politika bi seveda pomenila znižanje cene dela in posledično večjo svetovno konkurenčnost. To vsekakor zveni kot korak v pravo smer za sedanjo Evropo, obremenjeno z visoko brezposelnostjo in rigidnim, preveč reguliranim trgom dela. Seveda se sliši vse lepo in

prav, če ne upoštevamo tudi druge strani enačbe. Nižje prispevne stopnje pomenijo namreč nižje prihodke v sistem socialne varnosti in seveda posledično znižanje pravic iz tega naslova.

Na področju zaposlovanja je zaslediti ukrepe za znižanje rigidnosti trga dela in za ukrepe, ki bi spodbujali brezposelne k hitrejšemu zaposlovanju z nižanjem privilegijev le-teh.

Problem evropskih vlad, pa naj bodo desne ali leve, je tudi v zmožnostih uporabe fiskalnih ukrepov v času recesije za spodbujanje gospodarske rasti. Zaradi visoke zadolženosti največjih evropskih gospodarstev in eksogeno postavljenih fiskalnih kriterijev, katerim se morajo podrežati nacionalne vlade, je namreč uporaba ekspanzivne fiskalne politike praktično neuresničljiva. In prav na področju pregovorno dobre proračunske discipline bi utegnile imeti desne stranke, v primeru izpolnitve obljub po nižjih davkih iz predvolilnih manifestov, velike težave.

Iz ekonomskih programov desnih političnih strank je torej razvidno, da večina desnih političnih strank črpa svojo ekonomsko politiko iz neoliberalne ekonomske doktrine. Značilnosti neoliberalne doktrine so: deregulacija trga dela, znižanje davčnega bremena, spodbude za podjetja in privatizacija. Za tem stoji prepričanje, da bo konkurenčnost spodbudila ekonomsko rast z vsemi njenimi koristmi. Vse to je lahko korak naprej k razvoju evropskega gospodarstva, a hkrati upajmo, da se pod težo tega koraka ne bo strla evropska socialna država.

LITERATURA

1. Avšič Vera: Francoska kampanja dolgčas. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana, 2002, 15, str. 42.
2. Barber Tony: Work in progress. *Financial Times*, London, 25.3.2002, str. 12.
3. Betz Hans-Georg, Immerfall Stefan: *The New Politics of the Right*. London: MACMILLAN PRESS LTD, 1998. 268 str.
4. Bobbio Norberto: *Desnica in levica*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995. 113 str.
5. Conservatives Have Ideas Too. *The Economist*, London, 11. maj 2002, str. 42.
6. Convery Paul, Bivand Paul: *Britain Works*. Working Brief, London, junij 2001.
7. Fabjančič Zarjan: *Družbeno planiranje*, 1. del. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1987. 337 str.
8. Giddens Anthony: *Tretja pot*. Ljubljana : Orbis, 2000. 167 str.
9. Groom Brian: France on the slides. *Finacial Times*, London, 18.6.2002, str. 4.
10. Hrovatin Nevenka: *Uvod v gospodarstvo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 393 str.
11. Jazbec Boštjan: *Strukturni dejavniki in inflacija v državah Evropske unije*. *Bančni vestnik*, Ljubljana, 2001, 4, str. 29-32.
12. Koprivnik Samo: *Slovenski volilci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1998. 273 str.
13. Koražija Nataša: *Več brezposelnih in strahu pred tujci*. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana, 19.7.2001, str. 40.
14. Lukšič Igor: *Nova socialdemokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2000. 198 str.
15. Marx Ian: *Job Subsidies and Cuts in Employers Social Contributions; The Verdict of Empirical Evaluation Studies*. *Int Labour Review*, Genova, 2001, 1, str.189-208.
16. Milost Franko, Milunovič Vilma: *Obdavčitev podjetij*. Koper: Visoka šola za management v Kopru, 2001. 126 str.
17. Müller C. Wolfgang: *The Austrian Elections of October 1999: A Shift to the Right*. *West European Politics*, Essex, julij 2000.
18. Novak Mojca: *Razvoj evropskih modelov države blaginje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, 1997. 156 str.
19. Sauga Michael, Schäfer Ulrich: *Der Garten Edi*. *Der Spiegel*, Berlin, 2002, 20, str. 12.
20. Senjur Marjan: *Gospodarski razvoj in razvojna ekonomika*. Ljubljana: Didakta, 1991. 375 str.
21. Sanford Cedric: *Key issue in tax reform*. Bath: Fiscal publications, 1995. 262 str.
22. Stanojević Miroslav: *Socialno partnerstvo*. Murska Sobota: ČZP Enotnost, 1996. 345 str.
23. Stanovnik Tine: *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 203 str.
24. Sruk Vlado: *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja, 1995. 389 str.
25. Šircelj Andrej: *Davek na dodano vrednost v državah Evropske unije*. Ljubljana: Center marketing internacional, 1996. 134 str.

26. Tremonti flav. Financial Times, London, 29.6.2001, str. 4.
27. Urbanija Anamarija: Končno spet imam delo. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2002, 21, str. 42.
28. What next for Jaques Chirac and his dominant centre-right? The Economist, London, 22. junij 2002. str.17.
29. Weise Peter: Portugal's ministers paint grim picture to rationalise cuts. Financial Times, London, 2.5.2002, str. 4.
30. Weise Peter: Portugal's »iron lady« applies fiscal medicine. Finacial Times, London, 9.5.2002. str. 4.

VIRI

1. Arbeit für Alle - Konzepte für mehr beschäftigung. [<http://www.cducsu.de /arbeit-fuer-alle/>], 4.1.2002.
2. Britain Works. [http://www.conservatives.com/ pdf/ manifesto_britainworks.pdf], 18.6.2001.
3. Common sense for business. [http://www.conservatives.com/ pdf/ manifesto_business.pdf], 8.6.2001.
4. Die bessere Alternative-Steuerreform. [http://www.cdu.de/politik-a-z/finanzen/fi_52000.htm], 21.1.2000.
5. European Economy Public Finances in EMU – 2002 [http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/2002/ee302en.pdf], 15.5.2002.
6. International reform monitor. [reformmonitor.org], 1.4.2002.
7. Leistung und Sicherheit / Zeit für taten / Regierungsprogramm 2002/2006. (CDU/CSU). [<http://www.cdu.de/regierungsprogramm/>], 4.5.2002.
8. Statistical Annex of European Economy (Spring 2002). [http:// europa.eu.int/ comm/economy_finance /publications /european_economy /2002 /comm2002_209en.pdf], 15.5.2002.
9. Tax policy in the European Union. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 2000. 43 str.
10. White Paper on labour market. [<http://www/.eiro.eurofound.ie/2001/10/feature /IT0110104F.html>], 3.2.2002.